

नेपाली र सन्थाल भाषाका ब्याकरण कोटिहरुको तुलना

कृष्ण प्रसाद दाहाल

परीक्षा क्रमाङ्क:- २०४०१३३

त्रि.वि. दर्ता नं.:- ३४२६०-८९

क्याम्पस रोल नं.:- ९७

नेपाली शिक्षा विषयमा स्नातकोत्तर तहको

नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनका

लागि प्रस्तुत शोधपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षा शास्त्र संकाय

कन्काई बहुमुखी क्याम्पस

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

सुरुङ्गा भापा

२०७२ (सन २०१६)

प्रतिबद्धता-पत्र

प्रस्तुत नेपाली भाषा र सन्थाली भाषाका व्याकरणिक कोटिहरुको तुलनात्मक अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र मैले सम्बन्धित पक्षमा गहन अध्ययन गरी तयार पारेको हुँ । यसमा भएका सबै तथ्यहरु प्रमाणिक हुन् । यो मेरो मौलिक प्रस्तुती हो । यसमा प्रयोगमा ल्याइएका तथ्यहरु वस्तुपरक एवं यथार्थतामा आधारित छन् । अन्यथा भएमा म कानूनअनुसार दण्डित हुन तयार छु ।

मिति :

.....

कृष्णप्रसाद दाहाल

एम.एड. दोस्रो वर्ष (नेपाली)

कृतज्ञता ज्ञापन

“नेपाली भाषा र सन्थाली भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूको अध्ययन” शीर्षकको शोधपत्र त्रिभुवन विश्व विद्यालय शिक्षा शास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अर्न्तगत स्नातकोत्तर द्वितीय वर्षको नेपाली शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनका निम्ति कन्काई बहुमुखी क्याम्पस सुरुङ्गामा अध्ययनरत रही तयार गरेको हुँ ।

मेरो यो शोधकार्यको प्रस्तावलाई स्वीकृति दिएर शोधपत्र लेख्न अनुमति दिनुहुने आदरणीय गुरु विष्णुप्रसाद कोइराला प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु । साथै शोधकार्य तयार गर्दा पटक पटक लगनशिलता पूर्वक आफ्नो अमूल्य समयलाई खर्च गरेर रेखदेख उपदेश, निगरानी तथा निरीक्षण गरी दिनुभएकोमा हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । नेपाली विषयका अन्य गुरुहरूले दिनुभएको प्रेरणा, हौसला र सदासयताका लागि आभारी रहनेछु ।

लोपोन्मुख अवस्थामा रहेको सन्थाली भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूको नेपाली भाषासँग तुलना जस्तो व्याकरणिक शोधकार्य भएकोले बढी तथ्यात्मक र यथार्थवादी होस भन्ने अभिप्रायले तत् सम्बन्धि विज्ञ तथा जानकार व्यक्तिहरूसँग अन्तर्वार्ता क्रममा सहयोग गर्नुहुने ओविलाल हेमरम तथा सोनेली हास्दा र अन्य सहयोगी प्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

यस कार्यमा प्रोत्साहन दिने तथा तथ्य संकलन गर्न सहयोग गर्ने श्रीमती ललितादेवी दाहाल, छोरा प्रदीप, छोरी प्रतिक तथा श्री लक्ष्मी मा.वि. जलथल-२ का शिक्षक मित्रहरू र कम्प्यूटर टाइप र सेटिङ गर्नुहुने अलिसा श्रेष्ठ र विगम श्रेष्ठलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

शोधकार्यको सिलसिलामा मैले अध्ययन र अनुसन्धानको क्रममा शीर्षकसँग सम्बन्धित पाठ्यसामग्री तथा अन्तर्वार्ता समेटेर तयार गरेको छु । अध्ययनको क्रममा अन्जानवस कमी कमजोरी हुन गएमा ती मैरै जिम्मामा रहनेछन् ।

अन्त्यमा आगामी दिनहरूमा सन्थाल जाति, भाषा तथा व्याकरण सम्बन्धि अन्य अनुसन्धानकर्ता, शोधकर्ता र पठित वर्गलाई यो शोधकार्यले अवश्य नै सहयोग पुग्ने आशा राख्दै भविष्यमा अझ ससक्त, सबल, परिस्कृत र थप खोजको आधारमा अनुसन्धान हुनेछ भन्ने विश्वास व्यक्त गर्दै शोधपत्र मूल्याङ्कनको निम्ति नेपाली भाषा शिक्षा विभाग समक्ष पेश गर्दछु ।

कृष्णप्रसाद दाहाल

एम.एड. दोस्रो वर्ष (नेपाली)

शोधसार

शीर्षक

नेपाली र सन्थाली भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूको तुलनात्मक अध्ययन

शोधको उद्देश्य

प्रस्तुत शोधपत्र त्रि.वि.वि. शिक्षा शास्त्र संकाय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग एम.एड (नेपा : शि ५९८) पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि तयार पारिएको हो ।

तथापि समग्रमा यस शोधकार्यको उद्देश्य निम्नानुसार रहेका छन् :-

क) सन्थाली भाषाको परिचय दिनु ।

ख) सन्थाली भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूको परिचय दिनु ।

ग) सन्थाली व्याकरणिक कोटिहरूलाई नेपाली सँग तुलना गर्नु र समानता तथा भिन्नता केलाउनु ।

शोध प्रक्रिया वा अध्ययन विधि

यो शोध अध्ययनमा सन्थाली भाषा लिपि र व्याकरणको सामान्य परिचय दिइएको छ । यस अध्ययनमा अध्ययन गर्नु पर्ने व्याकरणिक कोटिहरू (बचन, पुरुष, लिङ्ग, आदर, काल, पक्ष, भाव र वाच्य) का आधारमा नेपाली सँग तुलना गर्न पुस्तकालयीय ढाँचामा यो अध्ययन पुरा गरिएको छ । यसै गरी यो शोध अध्ययनका लागि प्राथमिक श्रोत र द्वितीय श्रोतलाई नै समावेश गरिएको छ :-

अन्तर्वार्ता : यस अध्ययनका लागि सन्थाली भाषाका ज्ञाता वा विज्ञहरू सँग प्रश्नावली बनाई अन्तर्वार्ता लिइएको छ ।

छलफल : यस शोध अध्ययनको लागि सन्थाली भाषाका ज्ञाताहरूसँग बसेर छलफल गरिएको छ । शोधकर्ताले सन्थाली जाति र भाषा सम्बन्धि लेखिएका पुस्तक, पत्रपत्रिका, शोधकार्य सङ्कलन गरिएको छ ।

निष्कर्ष

सन्थाल जाति हडप्पा सभ्यता (हिहिडि पिपिडि) बाट विकसित हुँदै आएका होड जाति भन्दछन् भने भारतको भारखण्डमा मुल थलो भएका र ओल चिकि लिपिको आग्नेली भाषा परिवार भित्रको सन्थाली भाषा बोल्छन् । आफ्नो छुट्टै भाषा, धर्म, संस्कृति र परम्परा भएको तर नेपालमा भने लोपोन्मुख अवस्थामा रहेका छन् ।

व्यञ्जन वर्णका अक्षरमा सबैमा अगाडी स्वरवर्ण जाडिएका मात्र रहन्छन् । जसमा छ वटा स्वर वर्ण र चौबिस वटा मात्र व्यञ्जन वर्ण छन् ।

व्याकरणिक कोटिहरूमा तुलना गर्दा नेपाली भाषामा एक वचन र बहुवचन हुन्छ भने सन्थाली भाषामा एक वचन, द्विवचन र बहुवचन गरी तीन किसिमका छन् । यस्तै पुरुष दुवै भाषामा तीन प्रकारका छन् भने लिङ्ग पनि पुलिङ्ग, स्त्रीलिङ्ग गरी दुई प्रकारका नै छन् । नेपाली भाषाका व्याकरणकोटिमा आदर चार किसिमको पाइन्छ तर सन्थालीमा आदर निम्न मध्यम र उच्च गरी तीन किसिमको मात्रै पाइन्छ । काल दुवै भाषामा तीनवटा छन् । भुतकालमा पक्ष भने नेपाली भाषामा पाँच प्रकारका छन् तर सन्थाली भाषामा तीन प्रकारका मात्र रहेको पाइन्छ । अज्ञात भुत पक्षलाई सामान्य भूत तथा अभ्यस्त भूतलाई अपुर्ण भूतमा नै राखिएको छ । यसैगरी भावका आधारमा पनि नेपाली र सन्थाली भाषामा भिन्नता पाइदैन । वाच्यमा आधारमा तुलना गरेर हेर्दा दुवै भाषामा कर्तृ-कर्म र भाव वाच्य नै रहेको पाइएको छ ।

विषय सूची

शीर्षक	पृष्ठ
अध्याय-एक	१-३
परिचय	१
विषय प्रवेश	१
समस्याको कथन	२
अध्ययनको उद्देश्य	२
अध्ययनको औचित्य	२
अध्ययनको सीमाङ्कन	३
अध्याय- दुई	४-१०
पूर्वकार्यको समीक्षा	४
पूर्वकार्यको समीक्षा	४
पूर्वकार्यको उपयोग	६
सैद्धान्तिक रुपरेखा	६
अध्याय - तिन	११-१२
अध्यायको विधि तथा प्रक्रिया	११
अध्ययनको ढाँचा	११
तथ्याङ्क सङ्कलनका स्रोतहरु	११
तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया	१२
तथ्याङ्क सङ्कलन साधनहरु	१२
तथ्याङ्कको व्याख्या तथा विश्लेषण	१२
तुलनात्मक विश्लेषण	१२
अध्याय -चार	१३-३०
व्याख्या र विश्लेषण	१३
व्याकरण कोटिहरुका आधारमा सन्थाली भाषा र नेपाली भाषाको तुलना	१३
समानता तथा भिन्नता विश्लेषण	२८
प्रायोगिक पक्ष	३०
अध्याय -पाँच	३१-३३
उपसंहार	३१
निष्कर्ष	३१
उपयोग तथा सुझाव	३२
सन्दर्भ सुचि	
अनुसूचीहरु	

तालिकासूची

तालिका सङ्ख्या	शीर्षक	पृष्ठ
४.१	बचनका आधारमा नेपाली र सान्थाली भाषाको शब्दगत उदाहरण	१३
४.२	बचनका आधारमा नेपाली र सान्थाली भाषाको वाक्यगत उदाहरण	१३
४.३	पुरुषका आधारमा नेपाली र सान्थाली भाषाको शब्दगत उदाहरण	१४
४.४	पुरुषका आधारमा नेपाली र सान्थाली भाषाको वाक्यगत उदाहरण	१५
४.५	लिङ्गका आधारमा नेपाली र सान्थाली भाषाको शब्दगत उदाहरण	१६
४.६	लिङ्गका आधारमा नेपाली र सान्थाली भाषाको वाक्यगत उदाहरण	१६
४.७	आदरका आधारमा नेपाली र सान्थाली भाषाको वाक्यगत उदाहरण	१८
४.८	कालका आधारमा नेपाली र सान्थाली भाषाको वाक्यगत उदाहरण	१९
४.९	भूत पक्षका आधारमा नेपाली र सान्थाली भाषाको वाक्यगत उदाहरण	२१
४.१०	वर्तमान पक्षका आधारमा नेपाली र सान्थाली भाषाको वाक्यगत उदाहरण	२३
४.११	भविष्यत पक्षका आधारमा नेपाली र सान्थाली भाषाको वाक्यगत उदाहरण	२४
४.१२	भाव/अर्थ पक्षका आधारमा नेपाली र सान्थाली भाषाको वाक्यगत उदाहरण	२५
४.१३	वाच्य पक्षका आधारमा नेपाली र सान्थाली भाषाको वाक्यगत उदाहरण	२७

अध्याय - एक

परिचय

विषय प्रवेश

नेपाल बहुजातीय, बहुधार्मिक, बहुसाँस्कृतिक र बहुभाषिक देश हो । पूर्व मेचीदेखि पश्चिम महाकालीसम्म उत्तर हिमालदेखि दक्षिण तराइसम्म फैलिएको एक सानो पहाडी मुलुक भएपनि एकसय वत्तीस जातजातिको बसोवासको रूपमा रहेको साभा फूलवारी बनेको छ । नेपालमा बसोवास गर्न आइपुगेको सबै जातजाति कोही पूर्व कोही पश्चिम कोही दक्षिण वाट प्रवेश गरी नेपालमा बसोवास गर्न पुगेका प्रमाणहरु छन् । पूर्व तर्फबाट मङ्गोलियनको पश्चिमतर्फबाट आर्यनहरुको तथा दक्षिण तर्फबाट द्रविडा जातिहरुको प्रवेश भई बसोवास रहेको छ । हिमाली क्षेत्रमा शेर्पा, भोटे, आदि छन् भने पहाडी क्षेत्रमा बाहुन, क्षेत्री, राई, लिम्बू, मगर, तामाङ्ग, गुरुङ, नेवार, पाहाडी दलित जातिको प्रमुख बसोवास रहेको छ । यसैगरी तराई प्रदेशको पश्चिममा थारु मध्यमा मैथिली तथा पूर्वी क्षेत्रमा राजवंशी, धिमाल र सन्थाल जातिको प्रमुख वासस्थान रहेको छ । यिनीहरु यहाँका आदिवासीका रूपमा रहेका छन् । फरक फरक जातजातिको फरक- फरक धार्मिक र साँस्कृतिक मान्यता एवं सस्कारहरु रहेका छन् । यसै गरी फरक- फरक जातिका भाषाहरु पनि फरक नै रहेका छन् । भाषा उच्चारण अब्ययहरुको ध्वन्यात्मक, यादृच्छिक तथा मनोभावको पारस्परिक उद्गार हो । भाषा मानवको अपरिहार्य सञ्चारको माध्यम हो । मानिसले भाषाका माध्यमबाट नै आफ्ना सबै कार्यलाई अगाडी बढाइरहेको हुन्छ । नेपालमा बसोवासमा रहेका सबै जातजातिहरुका आ-आफ्ना भाषा रहेको छ । भाषिक उत्पतिको क्रमसग जोडिएर हेर्दा भोट बर्मेली भाषिक परिवार अन्तर्गतको भाषा राई, लिम्बू, तामाङ्ग, गुरुङ्ग, शेर्पा र भोटे जस्ता जातिको भाषा रहेको छ । भारोपेली भाषिका परिवार अन्तर्गत नेपाली अवधी, मैथिली, हिन्दी, राजवंशी, थारु, भाषा रहेका छन् । आग्नेली भाषिक परिवार अन्तर्गतको भाषा भने नेपालमा थोरैको संख्यामा मात्र बसोवासमा रहेका सन्थाल जातिको भाषा रहेको छ । नेपालमा करिब ५०/६० हजार मा रहेको जाति सन्थाल जातिको भाषा र नेपाली भाषा फरक-फरक भाषिक परिवार अन्तर्गत पर्ने भाषा हुन् । भाषालाई लिखित र मौखिक गरी दुई किसिमले व्यक्त गरिन्छ र ग्रहण पनि गरिन्छ ।

नेपालमा रहेका धेरै भाषाहरुका लिखित रूप छैनन् र मौखिक रूपमा मात्र रहेका पाईन्छन् । विकसित भाषाका आ-आफ्ना लिपि तथा वर्णहरुसमेत रहेका छन् । नेपाली भाषा देवनागरिक लिपिमा, अङ्ग्रेजी भाषा रोमन लिपिमा लेखिएजस्तै सन्थाल भाषा पनि आफ्नै छुट्टै लिपिमा

लेखिन्छ । फरक लिपिमा फरक वर्णमा रहेका भाषालाई व्यवस्थित गर्ने, जीवित तुल्याउने कार्य ब्याकरणले गरेको हुन्छ ।

समस्या कथन

नेपालको पूर्वाञ्चल विकासक्षेत्रमा पर्ने भापा मोरङ र सुनसरीका विभिन्न क्षेत्रमा वसोवास गर्ने लोपेन्मुख अवस्थामा रहेका सिमान्तकृत जातिको सन्थाल भाषाको ब्याकरण कोटिलाई नेपाली भाषाको ब्याकरणकोटि सँग राखेर तुलनात्मक अध्ययन आजसम्म नभएकोले निम्न समस्या समाधान गर्न यो अध्ययनलाई केन्द्रित गरिएको छ ।

- क) नेपाली र सन्थाल भाषाका ब्याकरण कोटिहरूमध्ये लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका आधारमा समानता र भिन्नता के कस्ता छन् ?
- ख) नेपाली र सन्थाली भाषाका ब्याकरण कोटिहरू मध्ये काल, भाव र वाच्यको आधारमा के कस्ता समानता र भिन्नता रहेका छन् ?

अध्ययनको उद्देश्यहरू

यस अध्ययनका मुख्य उद्देश्यहरू यस प्रकार रहेका छन् :-

- क) नेपाली र सन्थाली भाषाका ब्याकरणिक कोटिहरूमध्ये लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरको आधारमा समानता र भिन्नता छुट्याउनु ।
- ख) नेपाली र सन्थाली भाषाका ब्याकरणिक कोटिहरूमध्ये काल, पक्ष, भाव र वाच्यको आधारमा समानता र भिन्नता छुट्याउनु ।

अध्ययनको औचित्य

भाषालाई शुद्ध बनाउन र जीवनता दिन ब्याकरण कोटिको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । भाषामा ब्याकरणगत त्रुटिले अर्थको अनर्थ अशोभनिय र अस्वाभाविक भई अशुद्ध हुन पुग्छ । शिक्षित र पठित ब्याक्तिको पहिचान नै शुद्ध प्रयोग हो । शुद्ध ब्याकरणको प्रयोगको दूरगामी असर भाषाका आधारभूत सिपहरू सुनाइ बोलाइ पढाइ र लेखाइमा पर्ने हुदा यसको प्रभाव समग्र भाषा सिकाइमा पर्न जान्छ । अतः ब्याकरणगत शुद्धताको प्रयोग शिक्षण सिकाइ सन्दर्भमा पनि महत्वपूर्ण हुन जान्छ ।

हरेक भाषाका आ- आफ्नै व्याकरणगत नियमहरु हुन्छन । नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाको रूपमा प्रयोग गर्ने मातृभाषा अन्य भएकाहरुलाई व्याकरण कोटिहरुको प्रयोगमा भन्नु वढी समस्या उत्पन्न हुन्छ । भारोपेली भाषिक परिवारका तुलनामा भोट वर्मेली तथा आग्नेली भाषिक परिवारको भाषा अझ बढी कठिन बन्दछ । आग्नेली भाषिक परिवार अन्तर्गत पर्ने सन्थाल भाषा प्रयोगकर्ताहरुले दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली भाषा अध्ययन गर्दा व्याकरणकोटिको पहिचान एवं प्रयोगमा यो अध्ययन औचित्यपूर्ण हुने देखिन्छ ।

नेपाली भाषाका व्याकरणकोटिहरु मध्ये लिङ्गमा पुलिङ्ग, स्त्रीलिङ्ग र नपुङ्सक लिङ्गको प्रयोग, वचनमा एकवचन र बहुवचनको प्रयोग, पुरुषमा प्रथम पुरुष, द्वितीय पुरुष र तृतीय पुरुष तथा आदरमा निम्न, मध्यम र उच्च, अति उच्च जस्ता नियम रहेका छन् भने सन्थाली व्याकरण कोटिहरुमा यसरी भाषालाई शुद्ध एवं जीवित तुल्याउने क्रममा दुवै भाषाको व्याकरण कोटिको तुलनात्मक अध्ययन अत्यन्त सान्दर्भिक र औचित्यपूर्ण हुने देखिन्छ ।

अध्ययनको सीमाङ्कन

कुनैपनि अध्ययन गर्दा एउटा निश्चित सीमाको आवश्यकता पर्दछ । अध्ययन यसैपनि व्यापक र विस्तृत क्षेत्र समेट्ने विषय भएकोले यसको क्षेत्र व्यापक हुन्छ । त्यसैले अध्ययनको गहिराई र व्यापकतालाई निश्चित क्षेत्रमा सीमित गर्नुपर्ने हुन्छ । जुनसुकै अध्ययनको पनि क्षेत्र सीमा तोकिएको हुन्छ । जस अनुसार प्रस्तुत अध्ययनलाई निम्न अनुसार सिमाङ्कन गरिएको छ ।

- क) यस अध्ययनमा नेपाली भाषा र सन्थाली भाषाका व्याकरण कोटिहरुले मध्ये लिङ्ग वचन पुरुष र आदरका आधारमा समानता तथा असमानताभिन्न सीमित गरिएको छ ।
- ख) यस अध्ययनमा नेपाली भाषा र सन्थाली भाषाका व्याकरण कोटिहरुले मध्ये काल, पक्ष, भाव र वाच्यका आधारमा समानता तथा असमानताभिन्न सीमित गरिएको छ ।

अध्याय - दुई

पूर्वकार्य समीक्षा

पूर्वकार्यको समीक्षा

भाषा यादृच्छिक र परम्परित हुने भएकोले संसारको प्रत्येक भाषाको आ-आफ्नै खालको इतिहास हुन्छ र त्यो आफैमा व्यावस्थित हुन्छ। त्यसैगरी कुनैपनि कार्य गर्दा पूर्व कार्यको लेखाजोखाको आधारमा गर्नु राम्रो हुन्छ।

विगतको अध्ययनले वर्तमानलाई निर्देशित र गतिशील बनाउदै आधारशीला प्रदान गर्दछ। यस आधारमा यस अध्ययनमा केही पूर्वकार्यको सङ्क्षिप्त समीक्षा प्रस्तुत गरिएको छ।

उप्रेती(२०५५) द्वारा राजवंशी भाषाका व्याकरण कोटिहरु एक अध्ययन शीर्षकमा शोधकार्य गरेको पाईन्छ। उक्त अध्ययनले राजवंशी भाषाको मौलिक परिचय दिने कार्य गरेको छन्। साथै कारक, लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल, पक्ष, भाव, वाच्य जस्ता व्याकरणिक कोटिहरुको आधारमा राजवंशी भाषालाई नेपाली भाषासगँ तुलना गरिएको पाईन्छ।

अधिकारी (२०५७) द्वारा *कछाडिया' र नेपाली भाषाको तुलनात्मक अध्ययन* शीर्षकमा शोधकार्य गरेको पाईन्छ। उक्त अध्ययनमा कछाडिया भाषाको व्याकरणीक कोटिहरु नाम, सर्वनाम, विशेषण, लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल, क्रिया, पक्ष, भाव, वाच्य, प्रेरणार्थक क्रिया, कारक विभक्तिका तहमा नेपाली भाषासगँ तुलना गरेको पाईन्छ। यसले नेपाली र सन्थाली भाषाका व्याकरणिक कोटीहरुको तुलनात्मक अध्ययन गर्नका लागि नमूनाको रूपमा सहयोग गरेको छ।

पुरी (२०५५) द्वारा *मनाङ्गी भाषा एक अध्ययन* शीर्षकमा शोधपत्र तयार पारिएको पाइन्छ। उक्त शोधपत्रमा मनाङ्ग जिल्लाको उपल्लो भेगमा बसोबास गर्ने गुरुङ्ग र घले जातिका मानिसहरुलाई मनाङ्गे मानिने र उनिहरुको बोल्ने भाषालाई मनाङ्गी भनिन्छ, भनेर उल्लेख गरिएको छ।

त्यसैगरी मनाङ्ग भाषा नेपालमा बोलिने भोट बर्मेली परिवारकै भाषा पनि हो भनिएको छ भने यस भित्र उनले मनाङ्गी भाषाका शब्द वर्गहरु (नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया आदीको अध्ययन गरिएको छ। यसले नेपाली र सन्थाली भाषाका व्याकरणिक कोटीहरुको तुलनात्मक अध्ययन गर्नका लागि नमूनाको रूपमा सहयोग गरेको छ।

रिमाल (२०५४) द्वारा *धिमाल भाषा एक अध्ययन* शीर्षकमा शोध कार्य गरिएको पाईन्छ । उक्त शोधपत्रमा नेपालमा बस्ने धिमाल जातिको परिचय दिनको साथै धिमाल जातिले बोल्ने भाषा धिमाल भाषाको भाषिक संरचनाको समेत वर्णन गरिएको छ । साथै तुलनात्मक पद्धतिको आधारमा धिमाल भाषा र नेपाली भाषाको वाक्यात्मक संरचनाको अध्ययन गरेको पडिन्छ । यसले नेपाली र सन्थाली भाषाका व्याकरणिक कोटीहरूको तुलनात्मक अध्ययन गर्नका लागि नमूनाको रूपमा सहयोग गरेको छ ।

कपाली (२०६९) द्वारा *नेपाल भाषा एक अध्ययन* शीर्षकमा शोधकार्य गरेको पाईन्छ । उक्त शोध पत्रमा नेपाल भाषाको ऐतिहासिक विकास क्रम प्रस्तुत गर्नु शब्द वर्गको पहिचान र निर्धारण गर्नु व्याकरणात्मक कोटिको अध्ययन गर्नु व्याकरणका विशेषताहरू पहिल्याउनु जस्ता उद्देश्यहरू लिइएको पाईन्छ । उक्त शोधपत्रमा नेपाली भाषाको व्याकरणमा रहेको भन्दा केहि भिन्न कुराहरू समावेश छन् जसले गर्दा यस शोधकार्यले छुट्टै विशेषता बोकेको पाईन्छ । यसले नेपाली र सन्थाली भाषाका व्याकरणिक कोटीहरूको तुलनात्मक अध्ययन गर्नका लागि नमूनाको रूपमा सहयोग गरेको छ ।

सुवेदी (२०६९) द्वारा *बोटे भाषा एक अध्ययन* शीर्षकमा शोधकार्य गरेको पाईन्छ । उक्त शोधकार्यमा बोटेजाति र भाषा को परिचय, भाषिक क्षेत्रको शब्द वर्ग (नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रियायोगी, नामयोगी, संयोजक, विष्मयादिवोधक, निपात) र व्याकरण कोटि (वचन, लिङ्ग, पुरुष, आदर, काल, पक्ष, भाव, कारक र विभक्तिको नेपाली वाक्य सँग तुलना गरी अध्ययन गरेको पाईन्छ । यसले नेपाली र सन्थाली भाषाका व्याकरणिक कोटीहरूको तुलनात्मक अध्ययन गर्नका लागि नमूनाको रूपमा सहयोग गरेको छ ।

दाहाल (२०६२) द्वारा *भापा जिल्लाका सतार जाति एक अध्ययन* शीर्षक शोधकार्य गरिएको छ । उक्त शोध कार्यमा लोपोन्मुख अवस्थामा रहेको सतार जातिको लिपि, वर्ण, तथा भाषाको सामान्य परिचय दिदै उक्त जातिको सामाजिक, आर्थिक, राजनैतिक एवं शैक्षिक अवस्थाको वर्णन गरिएको छ । साथै सन्थाल (सतार) जातिको उत्तपति नेपाल प्रवेश र बसोवास तथा धार्मिक र न्यायिक पक्ष समेतको वर्णन गरिएको छ । सन्थाली भाषाको भाषिक, जातिय, परम्परा, संस्कृतिक पक्ष तथा नेपाल प्रवेश र वर्ण व्यवस्थाद्वारा शोधपत्र तयार गर्न ठूलो सघाउ पुऱ्याएको छ ।

नेम्वाङ्ग (२०७०) द्वारा “लिम्बू भाषाको व्याकरण अवस्थाको अध्ययन” शीर्षकमा शोध कार्य गरेको पाईन्छ । उक्त शोध पत्रमा लिम्बू भाषाको सामान्य परिचय दिईएको छ । यसका साथै

लिम्बू भाषाको व्याकरण व्यवस्था अन्तर्गत वर्ण व्यवस्था, शब्दवर्ग, र व्याकरण कोटिको आधारमा केहि लिम्बू भाषाका वाक्यहरु वर्णन गरिएको छ। लिम्बू भाषाका विशेषताहरु समेत उक्त शोध कार्यमा राखिएको पाइन्छ। लिम्बू भाषाको आधारमा सन्थाली भाषाको भाषिक, जातिय, परम्परा, संस्कृतिक पक्ष तथा नेपाल प्रवेश र वर्ण व्यवस्थाद्वारा शोधपत्र तयार गर्न ठूलो सघाउ पुऱ्याएको छ।

पूर्वकार्यको उपयोग

कुनै पनि कार्य गर्दा त्यो कार्य भन्दा अघि के के कार्य भएका थिए भनेर बुझ्न जरुरी छ। जसले गर्दा वर्तमान र भविष्यमा अन्य कार्य गर्न सहज हुने गर्दछ। भनिन्छ भूतले वर्तमान बताउँछ र वर्तमानले भविष्य देखाउँछ। त्यसैले यस अध्ययन कार्य गर्न पनि पूर्वकार्यलाई निम्न अनुसार उपयोग गरिएको छ।

- क) सतार जाति र भाषाको अध्ययन गर्न।
- ख) सन्थाल (सतार) भाषाका लिपि र वर्णहरुको अध्ययन गर्न।
- ग) सन्थाल भाषाका व्याकरण कोटिहरुलाई नेपाली भाषाका व्याकरण कोटिसँग तुलनात्मक अध्ययन गर्नु।
- घ) सन्थाल भाषाका विशेषताहरु पहिल्याउनु।

सैद्धान्तिक रूपरेखा

नेपाली भाषाका र सन्थाली भाषाका व्याकरणका सैद्धान्तिक अवधारणा र मान्यता तथा दर्शन अनुरूप विभिन्न अध्ययन पद्धतीका आधारमा सैद्धान्तिक रूपरेखा तयार गरिएको छ। यसमा विभिन्न पुस्तकहरु, पत्रपत्रिका तथा शोधपत्र र Google Search बाट यथार्थ वस्तुपरक एवं प्रमाणिक रहेर यसलाई पुरा गर्ने उद्देश्य राखी तयार गरिएको छ।

सन्थाल जातिको सामान्य परिचय

नेपालको पूर्वी तराइका भापा, मोरङ र सुनसरी जिल्लामा विभिन्न ठाउँमा छरिएर रहेका लोपोन्मुख जाति तथा पिछडिएको दलितजातिको सूचीमा पर्ने सन्थाल जातिको जनसंख्या माटामोटी साठी हजारको हाराहारीमा रहेको छ। कालो वर्ण, होचो र मोटो कद, गोलो मोहदा, थेचो नाक, घुङ्गिएको कपाल भएको आफ्नै परम्परा संस्कृति, धार्मिक तथा सामाजिक मान्यता,

भाषा, लिपि तथा भेषभूषा जङ्गल आसपासको बसाइ प्राय साना भुइघर, भुरूप परेका बस्ती नै यो जातिको परिचय हो ।

सन्थाल जातिको उत्पत्ति (हिहिडी-पिपिडी) हरप्पा सभ्यताबाट भएको मानिन्छ । उनीहरू त्यहाँबाट अरारत पहाड हुँदै सासाडवेडा (पित सागर किनार) हुँदै जर्सी देश बसाइ सरे । त्यहाँबाट पनि बसाई सरेँ आएर देश (इरान) हुँदै कोयडा देश (अफगानिस्तान) आए । कोयडा देशको नाम गान्धार थियो र त्यहाँ उनीहरूले लामो समयसम्म राज्य गरेका थिए । गान्धार राज्यका राजधराना मानिने किस्कु जातिबाट नै कान्धार भएको भन्ने भनाई समेत रहेको छ । त्यसपछि आर्यको आक्रमणबाट भागेर पूर्व तर्फ चम्पारण देश (पञ्जाब) पर्स र उत्तर बढ्न हिमालले गर्दा गाह्रो भएर पूर्व दक्षिण बढ्दै जाँदा हाल भारतको बिहार र भार खण्ड क्षेत्रमा बसोबास गर्न पुगेका थिए । हाल भारखण्डमा पर्ने दुम्का, परगन्ना मुख्य थलो रहेको पाइन्छ ।

नेपालका प्रधानमन्त्री जङ्गबहादुर राणा तथा त्यस समयका राजाहरूले जङ्गलमा शिकार गर्ने क्रममा जङ्गलको बारेमा जानकार भनी ल्याइएका र भारतीय रेल मार्ग विस्तारको क्रममा मजदुर गर्न आउँदा राम्रो भू-भाग पत्ता लगाई पुर्वी भाग तथा जोगवनीबाट आई स्थायी रूपमा जङ्गल फडानी गरी उर्वराभूमि बनाई बसोबास गर्ने अति सोभो मिलनसार जाति हो सन्थाल जाति/उनीहरूको नेपाल प्रवेश नक्सा अनुसूची १ मा राखिएको छ ।

भापा जिल्लाका सरङ्पाडा, गोलधाप, ढेङ्ग्री, ग्वालमनी जस्ता ठाउँको नाम उनीहरूको भाषाबाट नामाकरण भएका छन् भने हाल कुमरखोद, जलथल, हल्दिवारी, गरामनी टागनडुब्बा, कारोवारी खजुरगाछी, शरणामती, महेशपुर ज्यामिरगढी, पथरिया, घेरावारी, पाठामारी, राजगढ, शिवगंज, धरमपुर तोपगाछी जस्ता गा.वि.स. मा उल्लेखीय सङ्ख्यामा छन् भने मोरङको इटहरा रंगेली विराटनगर क्षेत्र तथा सुनसरी जिल्लाका भारतीय सीमाना जोडिएका गा.वि.स. हरुमा बसोबास रहेको पाइन्छ ।

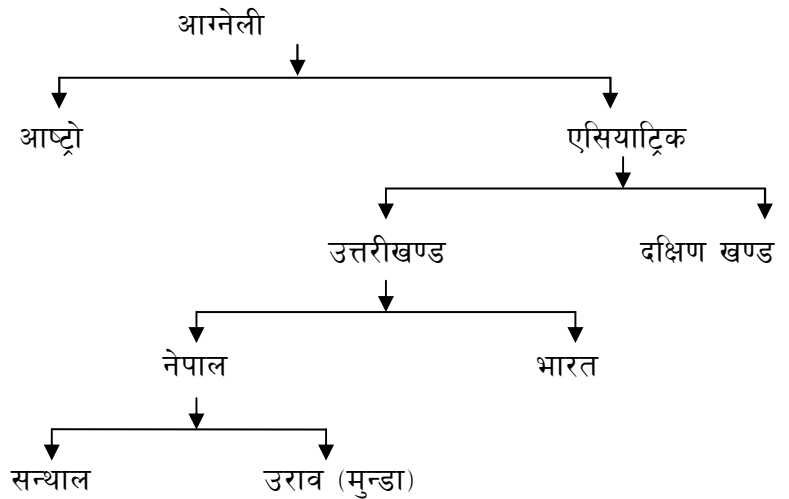
राजनैतिक र आर्थिक रूपमा पछि परेको यो जाति अशिक्षा, गरिबी, रोग भोग र शोक सँग जुद्धै आइरहेको छ । सामाजिक रूपमा धर्म संस्कृति परम्पराका ज्यादै धनी मानिने उक्त जातिको आफ्नै लवाज, भेषभूषा खानपिन न्यायिक परम्परा, धार्मिक मान्यता, चालचलन, रितिरिवाज भाषा तथा लिपिलाई जोगाउँदै आएको पाइन्छ । समयको चक्र सँगै विकासका गतिलाई पढ्याउने क्रममा अगाडि बढेपनि शिक्षा स्वास्थ्य र आर्थिक अवस्था कमजोरीका कारण पछाडि नै रहेको दयनीय अवस्थामा गुजिरहेका छन् ।

सन्थाल भाषा र भाषिका

नेपालभित्र चारवटा परिवारका भाषा बोलिन्छ ।

- क) भोरोपेली
- ख) भोट बर्मेली
- ग) आग्नेय
- घ) द्रविड

नेपाली भाषा भारोपेली परिवारबाट आएको भाषा हो भने सन्थाल भाषा आग्नेली परिवारको भाषा हो । नेपालमा बोलिने सन्थाल र खराव भाषा आग्नेय परिवारबाट आएको हो भनिन्छ । आग्नेली परिवारको अस्ट्रो, एसियाटिक मध्ये एसियाटिकको उत्तरी खण्ड अन्तरगतको नेपालमा बोलिने भाषामा पर्छ, सन्थाल भाषा नेपालमा बसोबास गर्ने सन्थाल सतारहरुको मुलथलो भारतको झारखण्डमा पर्ने दुम्का र सन्थाल परगन्ना नै हो।

आदिम कालदेखि मौखिक भाषाका रूपमा रहदै आएको उक्त सन्थाल भाषाको लेख्य परम्पराको विकास धेरै पछि मात्र भएको पाइन्छ, जसको श्रेय आज भन्दा करिब १०० वर्ष पहिले मात्र भारतको उडिसा राज्यको महरगंजमा जन्मेका पं. रघुनाथ मुर्मुलाई दिएको पाइन्छ ।

सन्थाल लिपि

सन्थाल (सतार) भाषालाई लिपिबद्ध गर्न पं. रघुनाथ मुर्मुले गरेका थिए भनि “आदिवासी सामाजिक शैक्षिक सांस्कृतिक सङ्गठन (भारत) ले पुष्टी गरेको छ ।

सन्थाल भाषाको लिपि यस प्रकार रहेका छन् ।

अ	अन्	अग्	अङ्	अल्
आ	आक्	आज्	आम्	आव्
इ	इस्	इही	इञ्	इर्
उ	उच्	उद्	उढ्	उय्
ए	एफ्	एड	एन्	एढ्
ओ	ओट्	अव्	आऊ्	अह

माथि उल्लेखित वर्ण सन्थाल भाषाका वर्ण लिपि हुन र मँ टडाक (चन्द्रविन्दु) ! गहलो टडाक (गलाद्वारा जोड दिएर बोलिने) ४ रेला स्वर लम्ब्याउने फरक फरक गर्ने र अहड (अल्पविराम चिन्ह) आदिको पनि प्रयोग गरिन्छ । यसका साथै सन्थाली अङ्क मात्रा तथा संख्या लिपि पनि फरक छ । सतार अङ्क लिपि यस प्रकार छन् ।

देवनागरिक अङ्क सन्थाली अङ्क

१

२

३

४

५

६

७

८

९

१०

वर्तमान अवस्थामा नेपालमा रहेको आग्नेली भाषा परिवार भित्रको एकमात्र सन्थाल भाषाको संरक्षण र सम्वर्द्धन गरिएन भने यो विस्तारै लोप हुने अवस्थामा रहेको पाइन्छ ।

सन्थाल व्याकरण व्यवस्था

व्याकरण भाषाको प्राण हो । भाषालाई जीवित तुल्याउन व्याकरणको व्यवस्था महत्वपूर्ण हुन्छ । नेपाली अङ्ग्रेजी भाषा जस्तै सन्थाली भाषाको पनि आफ्नै किसिमको व्याकरण व्यवस्था रहेको छ । वर्ण, शब्द र वाक्य भित्र अरु भाषा जस्तै आफ्नो व्याकरणकोटिहरुको व्यवस्था रहेको पाइन्छ ।

वर्ण व्यवस्था

नेपाली भाषामा ३६ वटा व्यञ्जन वर्ण र १२ वटा स्वर वर्णहरू रहेका छन् भने सन्थाली व्याकरणमा स्वर र स्वर सँग जोडिएका व्यञ्जन वर्ण सहित जम्मा ३० वटा वर्ण व्यवस्था रहेका छन् ।

शब्द वर्ग

वाक्यमा प्रयोग हुन सक्ने स्वतन्त्र र अर्थपूर्ण इकाइलाई नै शब्द भनिन्छ । यो एक वा एक भन्दा बढी अक्षरबाट निर्मित हुन्छ । यसलाई रूप भन्दा ठूलो र पदावली भन्दा सानो सार्थक भाषिक इकाइ मानिन्छ । स्रोत, व्युत्पत्ति, बनावट तथा कार्यका आधारमा शब्दलाई विभिन्न किसिमले वर्गीकरण गरी अध्ययन गर्न सकिन्छ ।

वाक्य वर्ग

वाक्य कर्ता, कर्म र क्रिया भएको सार्थक पदावलिको समूह वा शब्दहरूको समूह हो । यसमा कर्ता क्रिया र कर्मको प्रयोग भई एक अर्कामा निर्भर रहँदै सार्थकता प्रदान गर्दछ ।

यस शोधकार्यमा नेपालमा रहेका लगभग १२५ जना जनजातिहरूमध्ये पुर्वी तराईका जिल्ला झापा, मोरङ, र सुनसरी जिल्लामा बसोवास गर्ने करिब ६० हजार संख्यामा रहेका आफ्नो छुट्टै भाषा, लिपि, धर्म, संस्कार र संस्कृति एवं परम्परा भएको सँन्थाल(सतार) जाति पनि एक हो । भारतको झारखण्ड राज्यको परगन्ना मुख्य थलो रहेको सतारहरू सिकार गर्ने र नजिकको रेलवेमा मजदुरी गर्ने क्रमबाट नेपाल प्रवेश गरी जंगल आसपास बसोवास गरेको पाईन्छ ।

यिनिहरूले बोल्ने भाषालाई सँन्थाल भाषा भनिन्छ । नेपालमा बोलिने चार भाषा परिवार मध्ये आग्नेली वरिवार वा आस्ट्रो एशियाटिक परिवारको भाषा हो । यसलाई भारतको सँन्थाल क्षेत्रमा बोलिने हुनाले यसलाई सँन्थाली भाषा पनि भनिन्छ । यसको मुल थलो दक्षिण एसिया लाई मानिन्छ । सन्थाली भाषा आग्नेली परिवार भित्रको एक शाखा हो । परम्परादेखि कथ्यभाषाको रूपमा रहदै आएको उक्त सँन्थाल भाषालाई लेख्यरूपमा लिपिवद्ध गर्ने कार्य इश्वी सन १९०३ मा पं. रघुनाथ मुर्मु वर्ण सिर्जना गरि तयार पारेको तथ्य आदिवाशि सामाजिक शैक्षिक साँकृतिक सँगठन (.भारत) ले उल्लेख गरेको छ । जसमा तिसवटा वर्ण र मँ टडाक(चन्द्रविन्दु) गहलो टडाक(गला जोड दिएर बोलिने) चार रेल स्वर (लम्ब्याउने) फारका (परक गर्ने) र अहड् (अल्पविराम) आदी प्रचलनमा रहेको पाईन्छ ।

अध्याय - तीन

अध्ययनको विधि तथा प्रक्रिया

यो शोध अध्ययनलाई वैज्ञानिक र व्यवस्थित पार्नका लागि विभिन्न विधिहरूको प्रयोग गरी अध्ययनका उद्देश्यहरू पूरा गर्न खोजिएको छ ।

अध्ययनको ढाँचा

यो शोध अध्ययनमा नेपाली भाषा र सन्थाल भाषाका व्याकरणकोटिहरूको तुलनात्मक अध्ययन हो । यसमा अध्ययन गर्नुपर्ने नेपाली र सन्थाली व्याकरण कोटिहरू मध्ये लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल, पक्ष, भाव र वाच्यमा तुलनात्मक अध्ययन तथा विश्लेषण गर्न पुस्तककालपीय र वर्णनात्मक ढाँचामा यो अध्ययन कार्य पूरा गरिने छ । यसमा प्राप्त भएसम्म तालिका आदिमा प्रस्तुत गरिने छ ।

तथ्याङ्क सङ्कलन स्रोतहरू

यो शोध अनुसन्धानका लागि प्राथमिक स्रोत र द्वितीय स्रोतलाई नै समावेश गरिएको छ ।

क) प्राथमिक स्रोत

यस अध्ययनमा निम्न प्राथमिक स्रोतलाई प्रयोग गरिएको छ :-

अ) अर्न्तवार्ता- यस अध्ययनका लागि सन्थाल भाषाविदहरूसँग प्रश्नवली बनाई अर्न्तवार्ता लिइएको छ ।

आ) छलफल/प्रश्नोत्तर:- यस शोध अध्ययनको लागि सन्थालभाषा विज्ञहरू सँग वसेर छलफल र प्रश्नोत्तर गरिएको छ ।

ख) द्वितीय स्रोत

यस शोध अध्ययनको उद्देश्य पूरा गर्नका लागि द्वितीय स्रोतलाई वही जोड दिइएको छ ।

जस्तै:- पुस्तक, लेख, पत्र-पत्रिका, शोधकार्यहरू, व्याकरण, अनुसन्धानमूलक लेख, सन्थाल भाषाका पुस्तकहरू ।

तथ्याङ्क संकलन प्रक्रिया

यस शोध अध्ययनका लागि अध्ययन क्षेत्रमा तथ्याङ्क सङ्कलन र प्रक्रियाको निम्ति कार्य गरिएको छ ।

- क) शोधकर्ताले नेपाली भाषा र सन्थाल भाषाका व्याकरण सम्बन्धि पुस्तकहरु, वुलेटिनहरु र शोध कार्यहरु सङ्कलन गरिएको छ ।
- ख) तथ्याङ्क सङ्कलनमा पुस्तकालयिय र वर्णनात्मक तथा तुलनात्मक विधि प्रयोग गरिएको छ ।
- ग) यो शोध अध्ययन गर्नका लागि सङ्कलित सूचनाहरुलाई सम्भव भएसम्म तालिकामा देखाई व्याख्या विश्लेषण गरिनेछ ।

तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनहरु

यो शोध अध्ययन गर्नका लागि नक्सा अनुसूची, प्रश्नावली, फोटोहरु, रेकर्ड सामाग्री श्रव्य दृष्य सामाग्रीको प्रयोग गरिएको छ ।

तथ्याङ्कको व्याख्या तथा विश्लेषण

यो शोध अध्ययन गर्नका लागि तथ्याङ्क सङ्कलन पश्चात निम्न विश्लेषणका आधारमा व्याख्या तथा विश्लेषण गरिएको छ ।

तुलनात्मक विश्लेषण

यो शोध कार्यमा सन्थाल भाषामा रहेका र नेपालीभाषाका व्याकरणकोटिहरु मध्ये लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल, पक्ष, भाव र वाच्यका आधारमा एक अर्का भाषामा समानता, असमानता तालिका बद्ध गरी तुलनात्मक अध्ययन गरिने छ ।

विश्लेषणात्मक विश्लेषण

यो शोध कार्य गर्दा संकलित तथ्याङ्क लाई विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्याय : चार

व्याख्या र विश्लेषण

व्याकरण कोटिहरूका आधारमा सन्थाली भाषा र नेपाली भाषाको तुलना

बचन

एक वा एक भन्दा बढी (अनेक) लाई जेले छुट्याउँछ त्यो सङ्केतिक कोटि बचन हो । बचनलाई नेपाली भाषामा एक बचन र बहुवचन गरी दुई प्रकारमा विभाजन गरिएको छ । तर सन्थाल भाषामा एक बचन द्विवचन र बहुवचन गरी तिन प्रकारमा विभाजन गरिएको छ ।

तालिका ४.१ : बचनका आधारमा नेपाली र सन्थाली भाषाको शब्दगत उदाहरण

नेपाली		सन्थाली		
एक वचन	बहुवचन	एक वचन	द्विवचन	बहुवचन
म	हामी	इज-म	अलिज-हामीदुई	आले-हामीहरु
तिमी	तिमीहरु	आम-तिमी	आवेन-तिमीदुई	आपे-तिमीहरु
उ/उनी	उनीहरु	उनी-ऊ	उनकिन-उनीदुई	उनकु-उनीहरु

तालिका ४.२ : बचनका आधारमा नेपाली र सन्थाली भाषाको वाक्यगत उदाहरण

एक वचन	द्विवचन	बहुवचन
म जान्छु ।	हामीदुई जान्छौ ।	हामीहरु जान्छौ ।
इज चालाआ ।	आलीजलिज चालाआ ।	आलेले चालाआ ।
तिमी किताब पढ ।	तिमी दुइ किताब पढ ।	तिमीहरु किताब पढ ।
आम कितोव पाढाआवमे ।	आवेन कितोव पाढाहाववेन ।	आपे किताब पाढाहावपे ।

बचन नेपाली भाषामा दुई प्रकारका हुन्छन् भने सन्थाली भाषामा तीन प्रकारका हुन्छन् । नेपालीमा एकवचन र बहुवचन सन्थाली भाषामा एकवचन, द्विवचन र बहुवचन हुन्छ । सन्थाली भाषामा ज्वाइलाई द्विवचन र सम्धीलाई बहुवचन प्रयोग गरिन्छ ।

नेपाली भाषाका व्याकरणीक कोटिहरूमा बचन दुई प्रकारका छन् । एक वचन र बहु वचन /प्रथम पुरुषमा म र हामीहरु हुन्छ भने द्वितीय पुरुषमा तिमी र तपाई । तृतीय पुरुषमा उ र उनिहरु हुन्छन् । एउटा बुझाउँदा एक वचन र त्यो भन्दा बढि बुझाएमा बहुवचन हुन्छ ।

सन्थाली भाषाका व्याकरणीक कोटीहरुमा भने वचन तीन प्रकारका रहन्छन् । एउटा बुझाउने एक वचन हुन्छ र प्रथम पुरुषमा इज , द्वितीय पुरुषमा आम तथा तृतीय पुरुषमा उनी हुन्छ । दुईवटा वा दुई जना बुझाउने द्विवचन हुन्छ । जस्तै : प्रथम पुरुषमा आलिज, द्वितीय पुरुष आवेन र तृतीय पुरुष उनकिन हुन्छ । दुई भन्दा धेरै तीन वा त्यो भन्दा बढि बुझाएमा मात्र बहुवचन हुन्छ । जस्तै: प्रथम पुरुष आले द्वितीय पुरुष आपे र तृतीय पुरुष उनकु हुन्छ । सन्थाली भाषाको व्याकरणीक नियम अनुसार ज्वाई एउटा मात्र भए पनि द्विवचनद्वारा सम्बोधन गरिन्छ । यसमा छोरी वा बहिनी दिएर संयुक्त बनाईएको अर्थ लगाएर द्विवचन प्रयोग गरिएको हो । यसै गरि सम्बन्धीलाई एक जनामात्र भएपनि बहुवचन प्रयोग गर्ने नियम छ । यसमा पनि सम्धी छोरी ज्वाई र ज्वाईको बुवा संयुक्त भएको मान्यता राखि यसरी सम्बोधन गरिएको हो । वाक्यगत उदाहरणबाट हेर्दा नेपाली भाषाका व्याकरणीक कोटी र सन्थाली भाषाका व्याकरणीक कोटीहरुमा नाम वा सर्वनाम अनुसार नै क्रियापदको रूप रहने वा परिवर्तन हुने व्यवस्था पाईन्छ ।

ओविलाल हेमरम संगको अन्तरवार्ताबाट :

ज्वाई तपाईंको खबर कस्तो छ ?

ज्वाई आवेनाक् खबर द चेतलिका ?

सम्धीज्यु, तपाईं कताबाट आउनु भयो ?

आपेदहो उका खई ?

पुरुष

वक्ता र श्रोताको सम्बन्ध देखाउने व्याकरणीक कोटि नै पुरुष हो । नेपाली भाषामा प्रथम द्वितीय र तृतीय गरी ३ प्रकारका पुरुष रहेका छन् । नेपाली भाषा जस्तै सन्थाली भाषामा पनि पुरुषलाई ३ प्रकारमा नै बाडिएको छ । जसलाई तालिकामा यसरी देखाइएको छ ।

तालिका ४.३ : पुरुषका आधारमा नेपाली र सान्थाली भाषाको शब्दगत उदाहरण

पुरुष	एक वचन	दुई वचन	बहु वचन
प्रथम	इज-म	आलिज-हामीदुई	आले-हामीहरु
द्वितीय	आम-तिमी	आवेन- तिमीदुई	आपेकु-तिमीहरु
तृतीय	उनी-ऊ	उनकिन- उनीदुई	उनकु-उनीहरु

तालिका ४.४ : पुरुषका आधारमा नेपाली र सन्थाली भाषाको वाक्यगत उदाहरण

पुरुष	नेपाली	सन्थाली
प्रथम	म विद्यालय जान्छु ।	इज स्कुलइज चालाआ
	तिमी घर जाऊँ ।	आम ओडाकते चालाकमे
	ऊ रोयो ।	उनीदय राककदा
द्वितीय	हामी दुई खाना खाउँ ।	आलाड ढाका लाड जोमा
	तिमीदुई बजार जाउँ ।	आबेन हटिया चालाकाबेन
	उनी दुई गोल खेल ।	उनकिन बलकिन गातीना ।
तृतीय	हामी गयौं ।	आलेले चालावेना ।
	तिमीहरु बस ।	आपे दुडुपे ।
	उनीहरु फुटवल खेल्छन् ।	उनकु द बलकु गातीआ ।

नेपाली भाषा र सन्थाली भाषा दुवैमा पुरुष तीन प्रकारको रहेको पाइन्छ । जसअनुसार प्रथम पुरुष, द्वितीय पुरुष र तृतीय पुरुष रहेका छन ।

नेपाली भाषाको माउ भाषा संस्कृत भाषा हो र संस्कृत भाषाको व्याकरण नियमका आधारमा ने नेपाली व्याकरण व्यवस्था छ भने सन्थाली भाषाको व्याकरण तयार गर्दा पनि गुरु संस्कृत भाषालाई नै मानेर व्याकरण तयार गरिएको पाईन्छ । माथिको उदाहरणबाट पाइए अनुसार प्रथम पुरुष बक्ता म-इज, हामी दुई-आलिज हामीहरु -आले हुन्छ । द्वितीय पुरुष श्रोता तिमि -आम तिमि दुइ-आबेन र तिमिहरु आपे रहन्छ । यस्तै तृतीय पुरुष उ -उनी, उनी दुइ-उनकिन र उनिहरु-उनकु हुन्छ वाक्यगतरूपमा दिइएको उदाहरणबाट के प्रस्ट्याउन सकिन्छ भने कर्ताकर्म र क्रियाको रूप बदलिन्छ । यो क्रम नेपाली भाषा र सन्थाली भाषा दुवैमा समान किसिमको रहेको पाईन्छ ।

लिङ्ग

सामान्यतया भाले जाति जनाउने शब्दलाई लिङ्ग भनिन्छ । नेपाली भाषामा भाले बुझाउने पुलिङ्ग पोथी बुझाउने शब्द स्त्रीलिङ्ग र भाले पोथी नछुट्टीने दुवै बुझाउने शब्द नपुसक लिङ्ग गरी विभाजन गरिएको छ । यसै गरी सन्थाल भाषामा पनि नेपाली जस्तै भाले बुझाउने पुलिङ्ग पोथी बुझाउने स्त्रीलिङ्ग र भाले पोथी नछुट्टिउको वा दुवै बुझाउने नपुसक लिङ्गको विभाजन गरिएको छ ।

तालिका ४.५ : लिङ्गका आधारमा नेपाली र सन्थाली भाषाको शब्दगत उदाहरण

पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग	नपुंसक लिङ्ग
बाबा-बुवा	गोगो-आमा	कलम-कलम
कुडागिदरो-छोरो	कुडीगिदरो-छोरो	मुँच्-कमिलो
डाङ्ग्रा-गोरु	गाई-गाई	घिरी-ढुङ्गा
कुडा-केटो	कुडी-केटी	पतव-किताब

तालिका ४.६ : लिङ्गका आधारमा नेपाली र सन्थाली भाषाको वाक्यगत उदाहरण

लिङ्ग	नेपाली	सन्थाली
	क) बुवाले छोरोलाई माया गर्नुभयो ।	बाबाद कुडा गिदरा दाया वादिया
पुलिङ्ग	ख) कान्छो भाइ हरायो ।	हंडीञ् कुडा गिदरा आत् आकाना
	ग) सेतो गोरु अल्छी छ ।	पुँड डाङ्ग्रा दय अडिसियो गिया
	घ) सानी नानी रोइ ।	हुडिञ् कुडी गिदरय राक वेदा
स्त्रीलिङ्ग	ङ) बुवा र आमा बजार गए ।	बाबा आर गग हिटियाकिन चालव
	च) गाईले दुध दिन्छिन् ।	गाय द तोवाय इमुककाना
	छ) ठूलो ढुङ्गो लड्यो ।	लटु घिरी भिन्दोड ना
नपुंसकलिङ्ग	ज) बूढो कमिलोले टोक्यो ।	हाडाम मुच ए गेरकी दीञ्जा
	झ) नेपाली किताब हरायो ।	नेपाली पतव आत्इना

नेपाली भाषाका र सन्थाली भाषाका व्याकरणिक कोटिहरू मध्ये लिङ्गलाई तुलना गर्ने क्रममा दुवै भाषामा पुलिङ्ग, स्त्रीलिङ्ग र नपुंसक लिङ्ग रहेका हुन्छन् । भालेलाई पुलिङ्ग, पोथीलाई स्त्रीलिङ्ग र दुवै बुझाउने वा निर्जिवलाई नपुंसक लिङ्ग भनिन्छ । नेपाली भाषामा संसोधित व्याकरण नियमअनुसार सजिव बस्तुलाई मात्र लिङ्गमा राखिने र लिङ्ग अनुसार क्रिया फरक हुने मात्र लिङ्ग हुन्छ भन्ने मान्यता अनुरूप भाले वा पुरुष बुझाउने पुलिङ्ग र स्त्री वा पोथी बुझाउने स्त्रीलिङ्ग हुन्छ । लिङ्ग अनुसार क्रियापदको प्रयोग रहन्छ । पुलिङ्ग भए हुन्छ, खान्छ, जान्छ, हुन्छ भने स्त्री कर्ता भए क्रियापद हुन्छिन्, खान्छिन, जान्छिन आदि हुन्छ । यसैगरि बहुवचनको प्रयोगमा भने पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग दुवैमा क्रियापद एकै प्रकारका रहन्छन् । वाक्यगत उदाहरणबाट प्रस्टयाइए अनुसार राम भात खान्छ भए जस्तै सिता भात खान्छिन हुन्छ । बहुवचनमा राम र साथीहरू भात खान्छन् । सिता र साथी भात खान्छन् सन्थाली व्याकरणमा भने पुरानो नेपाली वा संस्कृतको

प्रभाव स्वरूप व्याकरणीक नियमअनुसार भाले वा पुरुष बुभाउने पुलिङ्गको रूपमा व्याख्या गरिएको छ । क्रियापदका आधारमा नपुंसक लिङ्गको प्रयोग भने गरेको पाईदैन ।

आदर

नेपाली भाषामा वाक्यमा प्रस्तुत व्यक्तिको सामाजिक प्रतिष्ठा वा इज्जतको सङ्केत गर्ने व्याकरणात्मक तत्वलाई आदर भनिन्छ । सामाजिक मर्यादा अनुसार व्यक्तिप्रतीको आदर भाव चार श्रेणीमा व्यक्त गरिन्छ । यिनीहरु यस प्रकार छन् :-

- क) निम्न आदरार्थी शब्द
- ख) मध्यम आदरार्थी शब्द
- ग) उच्च आदरार्थी शब्द
- घ) अति उच्च आदरार्थी शब्द ।

यसरी नै सन्थाली भाषामा पनि आफ्नो सामाजिक मर्यादा अनुसार आदर भावलाई तीन भागमा व्यक्त गरिन्छ । तिनीहरु निम्न आदरार्थी शब्द, मध्यम आदरार्थी शब्द र उच्च आदरार्थी शब्द छन् । सन्थाली भाषामा पनि अति उच्च आदरार्थी शब्दको प्रयोग भएको पाइन्छ । जसलाई तलका वाक्य उदाहरणमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४.७ : आदरका आधारमा नेपाली र सन्थाली भाषाको वाक्यगत उदाहरण

आदरार्थी	नेपाली	सन्थाली
निम्न आदरार्थी	तँ पढ् ।	आम पाढहाव में ।
	ऊ आयो ।	उनीदय हेच्एना ।
	सीता खेल्छे ।	सिताय गातिक्आ ।
मध्यम आदरार्थी	तिमी पढ् ।	आम पाढहावमे
	बहिनी आइन् ।	माय दय हेच्एना ।
	उनी ज्यादै लगनशील छन् ।	उनी द अडीय मेहनती गया ।
	यी मेरा भान्जा हुन् ।	नुय द इज्दैन भोग्ना कानाय
उच्च आदरार्थी	तपाईं आज आउनुहुन्छ ?	आम तिहिजेम हिजुक्आ ?
	यहाँ के गर्दै हुनुहुन्छ ?	नोन्डे द चेतएम चिकाएदा ?
	दाजु विदेश जानु भयो ।	दादा दो विदेश तेज चालावइना ।
	उहाँ त सर्वमान्य व्यक्ति हुनुहुन्छ ।	उनी दो मानोतान हड्कानाय ।
	मन्त्री ज्यू विदेशमा हुनुहुन्छ ।	मन्त्री द विदेश रे मिनाया ।
अतिउच्च आदरार्थी	हजूर कहिले आइबक्यो ?	गोडोमबा, तिसएम हेच्एनताबोना ?
	दाज्जु भुजा ज्युनार गरि बक्सन् रे ?	दादा दो खाजडि बारा जोमताबुना ।
	दिज्यू आइबक्सेन ।	दिदि दो बाय हेच्दाडियादा ।

नेपाली भाषा अनुसार आदर चार किसिमका हुन्छन् । निम्न आदर, मध्यम आदर, उच्च आदर र अति उच्च आदर भने सन्थाली भाषामा आदर तीन किसिमको मात्र रहन्छ । निम्न आदर, मध्यम आदर र उच्च आदर । अति उच्च आदरलाई सन्थालीहरूले आफ्नो भाषामा उच्च आदरमा नै व्यक्त गर्ने गर्दछन् ।

नेपाली भाषाका व्याकरणिक नियम अनुसार आदरार्थी शब्द वा आदर गरिने तथा वाक्य चार किसिमका रहन्छन् । जसमा आफू भन्दा सानालाई निम्न आदर प्रयोग गरिन्छ तथा कतिपय ठाउँमा पदियमान तथा मर्यादा भन्दै माथिल्लो ओहदाकाहरूको तल्लो ओहदाकाहरूलाई निम्न आदर प्रयोग गरेको पाइन्छ । यस्तै निम्न आदरार्थी शब्दको प्रयोग रिस,आक्रोस आवेगमा प्रयोगमा रहने गरेको पाइन्छ । मध्यम आदरार्थी शब्दको प्रयोग भने समानतह वा साथी सरहमा प्रयोग गरिन्छ । मैत्री भाव वा मायाँ प्रकट हुँदा पनि मध्यम आदर प्रयोग गरिन्छ । यसैगरि उच्चआदर समान्य प्रकारका मान्यजन वा आफूभन्दा ठुलाबडा र माथिल्लो ओहदाका व्यक्तिलाई प्रयोग गरिन्छ । अती

उच्च आदरार्थी शब्द सामन्ती तथा सम्मान्त भनाउँदा परिवारबाट प्रभावित भएको पाइन्छ । राजा महाराजालाई प्रयोग गरिन्थ्यो र वर्तमान अवस्थामा उच्च आदरार्थी प्रयोग गरिने ठाउँमा पनि अति उच्च आदरार्थी शब्द प्रयोग गरिन्छ ।

सन्थाली भाषाको व्याकरणीक व्यवस्थाको प्रयोगलाई हेर्दा आफूभन्दा सानालाई निम्न आदरार्थी शब्द प्रयोग गरिन्छ । आफू सरह वा समानका साथीहरूलाई मध्यम आदरार्थी र आफूले मान्नु पर्ने पर्ने मान्यजन तथा आफूभन्दा ठुलालाई उच्च आदरार्थी शब्द प्रयोग गरिन्छ । सन्थाली भाषाको पारम्परिक मान्यता अनुसार आदरणीय व्यक्ति ज्वाई र सम्धीलाई उच्च आदर र द्विवचन तथा बहुवचन प्रयोग गरिन्छ । यसरी सन्थाली भाषाको व्याकरणमा आदरार्थी शब्द तीन प्रकारका मात्र रहन्छन् । माथी उल्लेखित उदाहरणबाट पनि यहि कुरालाई प्रष्ट्याउने प्रयास गरिएको छ ।

काल

काल भन्नाले समय बुझिन्छ । व्याकरणमा काल भन्नाले क्रियापदले वर्णन गरेको अवस्थाको समय हो । नेपाली भाषामा सामान्यतया वर्तमानकाल भूतकाल र भविष्यत काल गरी तीन प्रकारका काल भनिन्छ । यसरी नै सन्थाली भाषामा पनि भूतकाल, वर्तमान काल र भविष्यतकाल गरी तिन प्रकारका नै काल रहेका छन् । जसलाई तल वाक्य गत उदाहरणबाट प्रस्ट्याइएको छ ।

तालिका ४.८ : कालका आधारमा नेपाली र सन्थाली भाषाको वाक्यगत उदाहरण

काल	नेपाली	सन्थाली
भूत	मैले पढेँ ।	इत्र पाढ्हावइना ।
	हामीले पढ्यौँ ।	आलेले पाढ्हावइना ।
	तैले पढिस् ।	आनेय पाढ्हावइना ।
	तिमीले पढ्यौ ।	आमेम पाढ्हावइना ।
वर्तमान	म भात खान्छु ।	इत्र दाकात्र जोमा ।
	तँ घर जान्छस् ।	आम ओडाकतेम चालाकआ
	तपाईं कहाँ जानुहुन्छ ?	आम ओकातेम चालाक लगीत ?
भविष्यत	म भात खाने छु ।	इत्र दाकात्र जोमाहा ।
	तँ घर जाने छस् ।	आम ओडाकतेम चालाकनाहा ।
	तपाईं कहाँ जानुहुने छ ?	आम ओकातेम चालाक आनाहा ।

नेपाली भाषा र सन्थाली भाषाको व्याकरणिक कोटिहरूमा काल ३ किसिमको पाइन्छ । जसमा भूत काल, वर्तमान काल र भविष्यत कालमा आफ्ना आवश्यकताका बस्तु वा वाक्य प्रयोग गरिन्छ ।

नेपाली भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूसँग सन्थाली भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूको तुलना गर्दा कालका विषयमा वितेको समय बुझाउने भूतकाल, चलिरहेको अवस्थाको समय बुझाउने वर्तमानकाल र पछि आउने समयको सूचना दिने वा पछाडी हुने कार्यको संकेत गर्ने समय बुझाउने भविष्यत काल हुन्छ । माथिको तालिका अनुसार कालका किसिम काल वा समयको अनुभूति गराउने नेपाली शब्द सहितका वाक्यहरू र सन्थाली भाषामा काल वा समयलाई प्रस्ट्याउने शब्द तथा वाक्यको प्रयोगद्वारा एक वचन तथा बहुवचन र विभिन्न पुरुषगत रूपमा फरक-फरक उदाहरण सहित फरक-फरक क्रियापदको प्रयोगद्वारा प्रस्ट्याउने प्रयास गरिएको छ । सन्थाली भाषाका व्याकरण व्यवस्था सँग प्रायः मिल्ने किसिमले व्याकरणिक व्यवस्था रहेको पाइन्छ । जसलाई माथिको उदाहरणले प्रस्ट पारेको छ ।

पक्ष

क्रियापदले व्यक्त गर्ने समयका विविध अवस्थाहरू नै पक्ष हुन् । नेपालमा पक्षहरू सामान्य, अपूर्ण, पूर्ण, अभ्यस्त र अज्ञात गरी पाचै किसिमका छन् । भूतकालमा यि पक्ष भए पनि वर्तमान र भविष्यत कालमा भने सामान्य, अपूर्ण र पूर्ण गरी तिन पक्ष मात्र रहेका छन् । पक्षले काम भएको, हुँदै गरेको सकिएको, थाहा नभएको वा वानी परेको आदी विभिन्न अवस्थालाई बुझाउँछ ।

यसै गरी सन्थाली भाषामा कालका पक्षहरू नेपाली जस्तैगरी सामान्य, अपूर्ण, पूर्ण अगात र अभ्यस्त नै छन् तथा वर्तमान र भविष्यत कालमा भने सामान्य, अपूर्ण र पूर्ण पक्षहरू मात्र रहन्छन् ।

भूत पक्ष

क्रियापदले सामान्य अवस्थामा वितेको समयमा काम भएको मात्र बुझाउँदा सामान्य भूत हुन्छ । यसमा थियोको रूप रहन्छ । यस्तै अपूर्ण पक्षमा वितेको समयमा पनि काम भइरहेको बुझाउँदा धातुमा तै/दै लागेर थियोको रूप रहन्छ । वितेको समयमा काम भइसकेको अवस्था बुझाउने पूर्ण भूत हुन्छ जसमा धातुमा एको जोडिएर थियोको रूप रहन्छ । यस्तै वितेको समयमा काम भइसकेको तर त्यति खेर थाहा नभएर वर्तमानमा थाहा भएको अवस्था बुझाउने अज्ञात भूत

हुन्छ । पहिले देखी नै बानी वसेको रुपमा अर्थ बुझाउने भूतकालको पक्षलाई अभ्यस्त भूत भनिन्छ । सबै पक्षलाई प्रस्त्याउनु तलको तालिकाबाट स्पष्ट गर्ने प्रयास भएको छ ।

तालिका ४.९ : भूत पक्षका आधारमा नेपाली र सान्थाली भाषाको वाक्यगत उदाहरण

पक्ष	नेपाली	सान्थाली
सामान्य भूत	मैले पढं ।	इत्र पाढहाव इना ।
	हामीले पढ्यौं ।	आले दोले पाढहावइना ।
	तैले पढिस् ।	आमएम पाढहावइना ।
	तिमीले पढ्यौं ।	आमदम पाढहावएना ।
अपूर्ण भूत	म पढ्दै थिएँ ।	इत्र पाढहावकान ताहेना ।
	हामी पढ्दै थियौं ।	आले दोले पाढहावकान ताहेना ।
	ऊ पढ्दै थियो ।	उनीदय पाढहावकान ताहेना ।
	तिमी पढ्दै थियौ ।	आमदय पाढहावकान ताहेना ।
पूर्ण भूत	मैले पढेको थिएँ ।	इत्र दत्र पाढहावालिना ।
	हामीले पढेका थियौं ।	आलेदाले पाढहावलिना ।
	तैले पढेको थिइस् ।	आमदम पाढहावलिना ।
	तिमीले पढेका थियौं ।	आम दम पाढहावआकान ताहेना ।
अज्ञात भूत	मैले पढेछु ।	इत्र पाढहावइना ।
	हामीले पढेछौं ।	आलेदोले पाढहावइना ।
	तैले पढिछस् ।	आम दम पाढहावइना ।
	तिमीले पढेछौं ।	आमदम पाढहावइना ।
अभ्यस्त भूत	म पढ्थेँ ।	इत्रदत्र पाढहावकान ताहेना ।
	हामी पढ्थ्यौं ।	आलेदाले पाढहावकान ताहेना ।
	तँ पढ्थिस् ।	आमदम पाढहावकान ताहेना ।
	तिमी पढ्थ्यौ ।	आमएम पाढहावकान ताहेना ।

नेपाली भाषाको व्याकरणीक नियम ब्यवस्था अनुसार भूतकाल पक्षहरु पाँच किसिमका छन् । सामान्य भूत, अपूर्ण भूत, पूर्ण भूत, अज्ञात भूत र अभ्यस्त भूत । सामान्य अवस्थामा कार्य भईसकेको बुझाउँदा सामान्य भूतकाल प्रयोग गरिन्छ । यसमा धातुमा थिएँको रुप रहन्छ । त्यस्तै अपूर्ण भूतमा काम भइरहेको अवस्था बुझाउँछ भने धातुमा दा,दै,दो +थिएँ का रुप रहन्छ । पूर्ण भूतकालमा वितिसकेको समयमा पनि काम भइसकेको भन्ने वा कार्यपूर्ण भएको भन्ने अवस्थाको

संकेत गर्ने समय बुझाउने पूर्णभूतकाल हुन्छ । यसमा वाक्यगत उदाहरणमा धातुमा एको जोडिएर थियोको रूप चलाउँदा पूर्णभूत बन्दछ । अज्ञातभूत कालमा आफूले थाहा नपाई वा थाहा नभई कार्य सकिएको वा भएको अवस्था बुझाएको संकेत नै अज्ञातभूत हो । यसमा भने छ को रूप प्रयोग गरिन्छ । त्यसैगरि पहिले देखिनै बानिका रूपमा अर्थ बुझाउने भूतकालको पक्षलाई अभ्यास्त भूत भनिन्छ । यसमा धातु+थे, थ्यो, आदिको रूप रहन्छ । यसरी बनेको क्रियापद सकर्मक वा अकर्मक जे भएपनि वाक्यको कर्तामाले लाग्दैन ।

सन्थाली भाषाका व्याकरण नियम व्यवस्था अनुसार भूतकालका पक्ष तीनवटा मात्र रहन्छन् । जसमा सामान्यभूत , अपूर्ण भूत र पूर्ण भूत पक्ष हुन्छन् । माथि उल्लेखित उदाहरणबाट यो प्रस्ट हुन्छ कि नेपाली भाषा जस्तै कर्ता, लिङ्ग, वचन अनुरूप क्रियापदमा परिवर्तन भएर नै समयको वा पक्षको संकेत गर्दछन् । नेपाली भाषाका व्याकरण कोटीमा रहेका अज्ञातभूत र अभ्यास्त भूतका पक्षहरूलाई छुट्टै व्यवस्था गरिएको पाइँदैन । अज्ञात भूतलाई सामान्य भूतकालको पक्षमा नै व्यक्त गरिन्छ । जस्तै:-सामान्य भूतमा मैले पढें । वाक्यलाई इज पाढहावइना । अज्ञात भूतमा मैले पढेंछु । वाक्यलाई इज पाढहावइना । यसबाट सन्थाली भाषामा अज्ञात भूतकालको नियम व्यवस्था छैन र यसलाई सामान्य भूतमा राखिएको छ । सन्थाली भाषाको व्याकरणीक नियम व्यवस्था अनुसार अभ्यास्त भूतकालको पनि छुट्टै व्यवस्था नभएको र उक्त अभ्यास्त भूतको पक्षलाई अपूर्ण भूतको पक्षमा नै संकेत गरिने गरेको पाइन्छ । जस्तै:-अपूर्ण भूत पक्षमा नेपाली वाक्यमा म पढ्दै थिएँ भन्ने वाक्यलाई सन्थाली वाक्यमा इज पाढहावकान ताहेना । अभ्यास्त भूत पक्षको नेपाली वाक्यमा म पढ्थेँ भन्ने वाक्यलाई सन्थाली वाक्यमा इज पाढहावकान ताहेना । माथिको उदाहरणबाट सन्थाली भाषाका व्याकरणीक कोटीहरूमा नियम व्यवस्था अनुरूप भूतकालका पक्षहरू तीनवटा मात्र रहेको पुष्टि हुन्छ ।

वर्तमान पक्ष

क्रियापदले सामान्य रूपमा काम भइरहेको अवस्था बुझाउँदा सामान्य वर्तमान हुन्छ । यसमा धातु+ छ का विविध रूप रहन्छन् । क्रियापदले सामान्य रूपमा काम भइरहेको अवस्था बुझाउँदा सामान्य वर्तमान हुन्छ । यसमा धातुमा छ का विविध रूप रहन्छन । अहिलेको समयमा काम भइरहेको अवस्था बुझाउने अपूर्ण वर्तमान पक्ष हुन्छ । यसमा धातुमा तै/दै जोडेर छ को रूपमा रहन्छ । यसैगरि अहिलेको अवस्थामा काम सकीएको तर असर बाकी रहेको अवस्था बुझाउने पूर्ण वर्तमान पक्ष हुन्छ । जसमा धातुमा एको जोडिएर छ को विविध रूप रहन्छ । वर्तमानका पक्षहरूको उदाहरणहरूद्वारा प्रस्ट्याउने प्रयास गरिएको छ ।

तालिका ४.१० : वर्तमान पक्षका आधारमा नेपाली र सन्थाली भाषाको वाक्यगत उदाहरण

पक्ष	नेपाली	सन्थाली
सामान्य वर्तमान	म पढ्छु ।	इत्रदत्र पाढहावआ ।
	हामी पढ्छौं ।	आलेदले पाढहावआ ।
	तँ पढ्छस् ।	आम दम पाढहावआ ।
	तिमी पढ्छौं ।	आमदम पाढहावआ ।
अपूर्ण वर्तमान	म पढ्दैछु ।	इत्र पाढहावकाना ।
	हामी पढ्दैछौं ।	आलेदले पाढहावकाना ।
	तँ पढ्दैछस् ।	आम दम पाढहावकाना ।
	तिमी पढ्दै छौं ।	आमदम पाढहावकाना ।
पूर्ण वर्तमान	मैले पढेको छु ।	इत्र् दत्र् पाढहावआकाना ।
	हामीले पढेका छौं ।	आलेदले पाढहावआकाना ।
	तैले पढेकोछस् ।	आमदम पाढहावआकाना ।
	तिमीले पढेका छौ ।	आमदम पाढहावआकाना ।

भविष्यत पक्ष

क्रियापदले सामान्यतया पछि आउने समय बुझाउँदा सामान्य भविष्यत पक्ष हुन्छ । जसमा धातु + हुने छ का विविध रूप रहन्छन् । क्रियापदले सामान्यता पछि आउने समय बुझाउँदा सामान्य भविष्यत हुन्छ । जसमा धातुमा हुने छ को रूप रहन्छ । पछि आउने समयमा काम भइरहेको बुझाउने अवस्था अपूर्ण भविष्यत पक्ष हुन्छ । जसमा धातुमा तै/दै जोडिएर हुनेछ को विविध रूप हुन्छ । त्यस्तै पछि आउने समयमा काम सकीने अवस्था बुझाउने पूर्ण भविष्यत पक्ष हुन्छ । जसमा धातुमा एको जोडिएर हुनेछ को रूप रहन्छ । तलको उदाहरणद्वारा प्रस्ट्याइएको छ ।

तालिका ४.११ : भविष्यत पक्षका आधारमा नेपाली र सन्थाली भाषाको वाक्यगत उदाहरण

पक्ष	नेपाली	सन्थाली
सामान्य भविष्यत	म पढ्ने छु ।	इञ्ज दञ् पाढहावआ नाहाक् ।
	हामी पढ्ने छौं ।	आलेदले पाढहावआ नाहाक् ।
	तँ पढ्नेछस् ।	आमदम पाढहावआ नाहाक् ।
	तिमी पढ्ने छौ ।	आमएम पाढहावक्आ नाहाक् ।
अपूर्ण भविष्यत	म पढ्दै हुनेछु ।	इञ्जदञ् पाढहावक् तिगीञ् ताहेना ।
	हामी पढ्दै हुनेछौं ।	आलेदले पाढहावतिगीले ताहेना ।
	तँ पढ्दै हुनेछस् ।	आमदम पाढहावतिगिम् ताहेना ।
	तिमी पढ्दै हुनेछौ ।	आमद पाढहावतेम ताहेना ।
पूर्ण भविष्यत	मैले पढेको हुनेछु ।	इञ्ज दञ् पाढहावक्आ नाहाक ।
	हामीले पढेका हुनेछौं ।	आलेदले पाढहावक्आ नाहाक ।
	तैले पढेको हुनेछस् ।	आमदम पाढहावक्आ नाहाक ।
	तिमीले पढेको हुनेछौ ।	आमदम पाढहावक्आ नाहाक ।

नेपाली भाषा र सन्थाली भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूको अध्ययनको क्रममा नेपाली भाषामा कालका पक्षहरू भूत कालमा पाँच ओटा सामान्य भूत, अपूर्ण भूत, पूर्ण भूत, अज्ञात भूत र अभ्यस्त भूत हुन्छन् । वर्तमान काल र भविष्यत कालमा सामान्य, अपूर्ण र पूर्ण पक्ष हुन्छन् । तर सन्थाली भाषामा भूत कालका पक्षहरूमा सामान्य भूत, अपूर्ण भूत र पूर्ण भूत मात्र रहन्छ । अज्ञात भूतलाई सामान्य भूतमा र अभ्यस्त भूतलाई अपूर्ण भूतमा व्यक्त गरिन्छ । वर्तमान र भविष्यत कालमा भने नेपाली जस्तै सामान्य, अपूर्ण र पूर्ण पक्ष मात्र रहन्छ ।

भाव/अर्थ

वक्ता वा लेखकको मानसिक आसयलाई व्यक्त गर्ने क्रियापदका विविधरूपलाई भाव वा अर्थ भनिन्छ । नेपाली भाषामा क्रियाको भाव व्यक्त गर्ने सामान्यर्थ, आज्ञार्थ, इच्छार्थ सम्भावनार्थ र सङ्केतार्थ गरी पाँच प्रकारका हुन्छन् । यस्तै सन्थाली भाषामा पनि यी सबै प्रकारका भावहरू नै रहेको पाइन्छ । जसमा नेपाली र सन्थाली दुवै भाषाका उदाहरण द्वारा प्रष्टायाउने कोशिस गरिएको छ ।

वक्ता वा लेखकले सामान्य मानसिक भावलाई व्यक्त गर्ने क्रियापदहरू सामान्यर्थ हुन् । प्रश्न व्यक्त गर्ने क्रियापदहरूको संरचना पनि सामान्यर्थ नै हुन्छ । वक्ताको इच्छा, आर्शिवाद, उपदेश,

प्रार्थना आदि भाव व्यक्त गर्ने क्रियापदलाई इच्छार्थक भनिन्छ । यस्तै वक्ताले आफु नजिक रहेको व्यक्तिलाई कुनैपनि काम गर्न आदेश दिएको वा अनुरोध गरेको भाव बुझाउने क्रियापद आज्ञार्थ हुन्छ । निम्न आदर बुझाउने कर्ता भए आज्ञार्थक र उच्च आदरार्थी कर्ता भए अनुरोधार्थक हुन्छ । कुनै काम पछि हुने अनुमान वा सम्भावनाको अड्कल वा अनिश्चित भाव व्यक्त गर्ने क्रियापदलाई सम्भावनार्थक भनिन्छ । यस्तै कार्य कारणको सम्बन्धलाई देखाउने क्रियापदको भावलाई सङ्केतार्थक भनिन्छ । यसमा समापक र असमापक दुवै क्रियापद रहन्छन् । अर्थ वा भावको आधारमा रहने भिन्नता वा समनतालाई तलको उदाहरणद्वारा प्रस्ट्याउन खोजिएको छ ।

तालिका ४.१२ : भाव/अर्थ पक्षका आधारमा नेपाली र सन्थाली भाषाको वाक्यगत उदाहरण

भाव/अर्थ	नेपाली	सन्थाली
सामान्यर्थ	म लेख्छु ।	इञ अला ।
	तँ ज्ञानी छस् ।	आमद बुदीमान गियाम् ।
	ऊ पनि आयो ।	उनी हय हेच्दना ।
	हामी आउँदै छौ ।	आलेदले हजुक्काना ।
	तिमी सफल हुन्छौ ।	आमदम सफलआ ।
	तिमीहरु के गछौ ?	आपेद चेत पे चिकाइदा ?
	ऊ कहाँ गयो ?	उनी द ओकातेय चालावइना ?
इच्छार्थ	म राम्ररी पढ्ँ ।	इञ द मोजतेज पादहावआ ।
	हामी हरेश नखाउँ ।	आबु द आडिसआ ।
	तँ फेरी आएस् ।	आमदम आरहम हेच्दना ।
	तिमी सफल भए ।	आम दम सफल लेन खान ।
	उ गीत गाओस् ।	उनी द सिरिञ् ए सिरिजा ।
आज्ञार्थ	तँ राम्ररी पढ् ।	आम भोजते पाढहाक्मे ।
	तिमी काम गर ।	आम द कामीयमें ।
	तपाईं लेख्नुहोस् ।	आम द ओलमें ।
	हाजुर पढिवक्स्योस् ।	आवेन द पाढहाववेन ।
सम्भावनार्थ	म आउँला ।	इञ् हनुकआ नाहाक् ।
	हामी पढौंला ।	आबो दबुन पाढहावआ नाहाक् ।
	तँ बस्लास्	।आम दय दुडुप आ नाहाक् ।
	तिमिहरु काम गरौंला ।	आपे दपे कामीया नाहाक् ।

	उ अधि बढ्ला ।	उनी लाहाआ नाहाक् ।
	उनिहरु आज फर्कलान् ।	उनकु द तिहित्र कु रुवाडकु नाहाक् ।
संकेतार्थ	तिमी आयौ भने म जान्छु ।	आम हेचलेन खान, इज दज चालाक्आ ।
	पानी परे बाटो हिलो हुन्छ ।	दाक् हेचलेन खान, डाहार द लेन्जेदो आ ।
	दिनभर काम गर्दा थकाई लाग्छ ।	दिनभरी कामी लेखान दो लाङ्गा आइक्आ ।
	तपाई यहाँ आउनु भए राम्रो हुन्थ्यो ।	आम द् नोन्डेम् हेचलेन खान भोज्हुइकोआ ।

नेपाली भाषा र सन्थाली भाषाको व्याकरणिक कोटिहरुमा भावका आधारमा वाक्य पाँच किसिमका पाइन्छन् । सामान्यार्थ, आज्ञार्थ, इच्छार्थ, सम्भावनार्थ र सङ्केतार्थ गरी दुवै भाषामा भाषिक इकाईहरुलाई प्रयोग गरिन्छ ।

नेपाली भाषाका व्याकरणीक कोटीहरु मध्ये भाव वा अर्थका आधारमा माथिका उदाहरणबाट के प्रस्ट हुन्छ भने भावका आधारमा वाक्य पाँच प्रकारका रहन्छन् । नाम, सर्वनामले गरेको क्रियाकलाप तथा मनोगत भाव इच्छा, प्रार्थना, उपदेश, प्रश्न, सामान्य भनाई अनिश्चित भनाई र संकेत बुझाउने अवस्थाका भिन्नतालाई प्रस्ट्याउन खोजिएको छ । वक्ताले बोलेको शब्द आसयका आधारमा फरक रहने स्थिति यहाँ देखाइएको छ । यसमा प्रथम द्वितीय र तृतीय पुरुष तथा एकवचन र द्विवचन सबैको फरक फरक वाक्यगत उदाहरणद्वारा सामान्यर्थक, इच्छार्थक, आज्ञार्थक, सम्भावनार्थक र संकेतार्थक अर्थ वा भाव बुझाउने प्रयास गरिएको छ । जसमा नेपाली भाषाका व्याकरणगत र सन्थाली भाषाका व्याकरणगतलाई प्रस्ट्याउन खोजिएको छ । नेपाली भाषाका व्याकरणीक वाक्यलाई सन्थाली भाषामा अनुवाद गरि सन्थाली व्याकरणीक व्यवस्था अनुसार वाक्यगत रूपमा नाम वा सर्वनामले गरेका कार्य वा भनाई, गराईलाई एक वचन लिङ्ग पुरुषका आधारमा फरक फरक क्रियापद प्रयोग गरि प्रस्ट्याउन खोजिएको छ ।

वाच्य

वाक्यमा रहेका पढहरुको प्रमुखताका आधारमा क्रियाको रूप बदलिने तरिकालाई वाच्य भनिन्छ । वाक्यकोमुल अर्थलाई यथावत राखि कहिले कर्ता कहिले कर्म र कहिले भाव मुख्य हुने गर्छ । यसका आधारमा कर्ता, कर्म र भाव गरी वाच्य तिन किसिमका हुन्छन् । यसैगरी सन्थाली व्याकरणमा पनि वाच्यलाई कर्ता, कर्म र भाव वाच्यका आधारमा नै वाक्यको विश्लेष गरिने गरेको पाइन्छ ।

कर्ता मुख्य हुने वाक्यलाई कर्तृवाच्य भनिन्छ । कर्ताको लिङ्ग वाचन, पुरुष र आदरका आधारमा क्रियापद निर्माण हुने वाच्य नै कर्तृ वाच्य हो । यसका क्रियापद सकर्मक र अकर्मक दुवै हुन्छ । कर्म प्रमुख हुने वाच्यलाई कर्म वाच्य भनिन्छ । कर्मका लिङ्ग वचन पुरुष र आदरका आधारमा क्रियापद निर्माण हुने वाच्य नै कर्म वाच्य हो । यो सकर्मक क्रियाबाट मात्र बन्छ । कर्मवाच्यको कर्तामा द्वारा र क्रियापदमा ई थपिन्छ । यसैगरि वाक्यमा क्रियापदको भूमिका वा धातुको अर्थ नै प्रमुख रहने वाच्यलाई भाव वाच्य भनिन्छ । भाव वाच्यको क्रियापद जहिले तृतीय पुरुष, एक वचन र निम्न आदरार्थी हुन्छ । यसमा पनि कर्तामा द्वारा र क्रियामा ई थपिन्छ । भाव वाच्य अकर्मक क्रियापदबाट मात्र बन्छ र यसमा कर्ताको कुनै पनि भूमिका हुदैन । वाच्यका तिनैवटा वाच्यलाई तलको उदाहरणबाट प्रस्टाउन खोजिएको छ ।

तालिका ४.१३ : वाच्य पक्षका आधारमा नेपाली र सन्थाली भाषाको वाक्यगत उदाहरण

	नेपाली	सन्थाली
कर्तृ वाच्य	लिङ्ग भाइ गीत गाउँछ ।	बबु दय सिरिजा ।
	बहिनी गीत गाउँछे ।	माय दय सिरिजा ।
	वचन म पोखरा जान्छु ।	इत्र द पोखरा तेत्र चालाकआ ।
पुरुष	हामी पोखरा जान्छौं ।	आले पोखरातेले चालाक्आ ।
	मैले खेल जिते ।	इत्र द गातीरेत्र जिताउ इना ।
	मितीले खेल जित्यौं ।	आम द गातीएम जितावइन ।
आदर	उसले खेल जित्यौं ।	उनी गातीएय जितावइना ।
	तँ आउनेछस् ।	आम दय हजुक्आ ।
	तिमी आउनेछौं ।	आम दय हजुक्आ नाहाक् ।
कर्म वाच्य	तपाईं आउनुहुनेछ ।	आम दय हिजुक्आ नाहाक् ।
	हजुर आइबक्सने छ ।	आवेन दवेन हजुकआ नाहाक् ।
	लिङ्ग म द्वारा भाइ पिटियो ।	इत्र तिते बबु द दालए जोमकिदा
म द्वारा बहिनी पिटिई ।	इत्र तिते माय द दाल ए जोमकिदा ।	
वचन	म द्वारा कलम किनिन्छ ।	इत्र होतेते कलम दत्र किरिजा ।
	म द्वारा कलमहरु किनिन्छन् ।	इत्र होतेते कलम कुद किरिजइना ।
	पुरुष बाघद्वारा म लखेटिएँ ।	तारुव साउतेत्र लागा उचुना ।
आदर	बाघद्वारा तिमी लखेटियौं ।	तारुव साउते आम लागाउचुइना ।
	बाघद्वारा ऊ लखेटियो ।	तारुव साउते उनि लागाउचुइना ।
	श्यामद्वारा तँ हेपिइस ।	श्यम ठेनएम पसडा उचुइना ।

	श्यामद्वारा तिमी हेपियौ ।	श्याम ठेनएम पसडा उचुइना ।
	श्यामद्वारा तपाईं हेपिनुभयो ।	श्यामठेन बेन पसडा उचुइना ।
	श्यामद्वारा हजुर हेपिइबक्सियो ।	श्यामठेन बेन पसडा उचुइना ।
भाव वाच्य	आफु त हाँसिन्छ ।	इत्र दत्र लांदाया ।
	हामीद्वारा हाँसिन्छ ।	आले दले लांदाया ।
	तिमीद्वारा कहिले आइन्छ ।	आम द तिसएम हाजुआ ।
	उनीहरुद्वारा कहिले आइन्छ ?	उन्कु द तिसुक् हाजुआ ?
	हरिद्वारा निदाइयो ।	हरि दय जापिदकेदा ।

नेपाली भाषा र सन्थाली भाषाका व्याकरणिक कोटिहरुमा वाच्यका आधारमा नेपाली र सन्थाली दुवै भाषामा कर्तृ वाच्य, कर्म वाच्य र भाव वाच्यहरु रहन्छन् । जसलाई दुवै भाषाका उदाहरणहरुबाट प्रष्ट्याइएको छ । नेपाली भाषामा रहेका व्याकरणीक नियम वा व्यवस्था अनुरूप वाक्यका प्रमुख अंग कर्ता, कर्म र भावमध्ये वाक्यमा जसको प्रमुखता रहन्छ त्यो वाक्य सोही वाच्य हुन्छ । नेपाली जस्तै सन्थाली भाषाका व्याकरण व्यवस्थामा पनि संस्कृत भाषाका व्याकरण व्यवस्थालाई गुरु थापी तयार भएकोले समानता पाइन्छ । वाच्यगत रूपमा विश्लेष गर्दा नेपाली भाषा र सन्थाली भाषा दुवैमा तीन किसिमका कर्तृ, कर्ता र भाव वाच्य रहेका छन् । वाक्यमा रहेका क्रियाको मुल अर्थ यथावत रहने तर कर्ता, कर्म र भावको प्रमुखता छुट्याउने हुँदा नेपाली र सन्थाली दुवै भाषामा लिङ्ग, वचन पुरुषबाट आदरका आधारमा वाक्यका फरक फरक उदाहरणबाट यसको पुष्टि गर्ने प्रयास गरिएको छ । नेपाली भाषामा भन्दा सन्थाली भाषामा केही कम मात्रामा क्रियापदका शब्दहरुमा परिवर्तन हुने समेत उदाहरणबाट प्रस्ट हुन्छ।

समानता तथा भिन्नता विप्लेषण

सन्थाली भाषा आग्नेली भाषा परिवारको भाषा हो । यसलाई पहिले ओल केमेट (Ol camet) लिपिमा लेखिन्थ्यो । यो भाषा अस्ट्रोएशियाटिक हुँदै मुण्डा अन्तरगतबाट आएको पाइन्छ । यो भाषा बोल्नेको सङ्ख्या नेपाल भारत र भुटान समेतमा गरी कवि साठी लाख जति रहेको छ । यसलाई हाल ओल चिकी (Ol chiki) लिपिमा लेखिन्छ । भारतमा अङ्ग्रेज शासन कालमा रोमन लिपिमा लेखिन्थ्यो । पछि आएर यसको लिपि पं. रघुनाथ मुर्मुले विकास गरेको हुन् । यसमा ६ वटा स्वर वर्ण र २४ वटा व्यञ्जन वर्ण गरी ३० वटा वर्ण रहेका छन् ।

स्वर वर्ण : अ आ इ उ ए ओ

व्यञ्जन वर्ण

अन्	अग्	अङ्	अल्	आक	आज्
आम्	आव्	इस्	इही	इग्	इर्
उच्	उद्	उढ्	उय्	एफ्	एड
एन्	एङ्	ओट्	ओव्	आऊ्	अह

सङ्ख्या निम्नानुसार छन् ।

१	२	३	४	५
६	७	८	९	०

नेपाली भाषाको व्याकरण व्यवस्था आफ्नो किसिमको छ । त्यस्तै सन्थाली भाषामा पनि आफ्नै किसिमको व्याकरण व्यवस्था रहेको छ । यहाँ नेपाली भाषा र सन्थाली भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूको अध्ययन गर्ने क्रममा उल्लेखित वचन, पुरुष, लिङ्ग, आदर, काल, पक्ष, भाव र वाच्यका आधारमा रहेका भिन्नता र समानता प्रष्ट्याइएको छ ।

नेपाली भाषामा वचन दुई किसिमका छन् । एक वचन र बहुवचन भने सन्थाली भाषामा वचन तिन किसिमका छन् । एकवचन, द्विवचन र बहुवचन । सन्थाली भाषामा जवाईलाई गर्दा वचन र सम्बन्धीलाई सम्बोधन गर्दा बहुवचन प्रयोग गरिन्छ ।

यस्तै नेपाली भाषामा पुरुष तीन प्रकारका हुन्छन् भने सन्थाली भाषामा पनि तीन किसिमका नै हुन्छन् । सस्कृत भाषामा जस्तै पुरुष पनि एकवचन द्विवचन र बहुवचनमा फरक फरक रहन्छन् । यसरी नै लिङ्गमा दुवै भाषामा पुरुष पुलिङ्ग, स्त्री-स्त्रिलिङ्ग र निर्जीव वा दुवै नछुटिएको नपुडसक लिङ्ग हुन्छ ।

नेपाली भाषाका व्याकरणिक कोटिमा आदर चार किसिमका निम्न आदर, मध्यम आदर, उच्च आदर र अति उच्च आदर रहन्छन् भने सन्थाली भाषाको व्याकरणिक कोटिमा आदर तीन किसिमको हुन्छन् । निम्न आदर मध्यम् आदर र उच्च आदर ।

नेपाली भाषा अनुसार काल भूत वर्तमान र भविष्यत गरी तीन किसिमका हुन्छन् र सन्थाली भाषामा पनि सोही अनुसार रहन्छ । कालका पक्षहरूमा भने नेपाली भाषाको भूतकालको सामान्य भूत अपूर्ण भूत, पूर्ण भूत, अज्ञात भूत र अभ्यस्त भूत रहन्छ । वर्तमान कालमा र भविष्यत भूत रहन्छ । वर्तमान कालमा र भविष्यत कालमा भने सामान्य अपूर्ण र पूर्ण पक्ष मात्र रहन्छ । त्यसैगरी सन्थाल भाषाको व्याकरणिक कोटि अनुसार कालका पक्षहरूमा भूत, वर्तमान र

भविष्यतकालको पक्षहरूमा सामान्य, अपूर्ण र पूर्ण पक्ष मात्र रहन्छ । अज्ञात भूतलाई सामान्य भूतमा र अभ्यस्त भूतलाई अपूर्ण भूतकालमा नै व्यक्त गरिन्छ ।

नेपाली भाषाको व्याकरणिक कोटिहरू मध्ये भावका आधारमा सामान्यार्थ, अज्ञार्थ, इच्छार्थ सम्भावनार्थ र सङ्केतार्थ गरी वाक्य पाँच प्रकारका रहन्छन् यसै गरी सन्थाली भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूमध्ये भावका आधारमा पनि नेपाली भाषा जस्तै नै रहन्छ । यस्तै वाच्यका आधारमा पनि नेपाली र सन्थाली दुवै भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूमा समान रूपमा कर्तृवाच्य, कर्मवाच्य र भाववाच्य रहन्छ ।

प्रायोगिक पक्ष

नेपाली भाषा र सन्थाली भाषा दुवैको ज्ञान हासिल भएको खण्डमा सन्थाली विद्यार्थीलाई दुवै भाषाको प्रयोग गरी शिक्षण गराउन ज्यादै सजिलो हुन्छ । नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा मात्र अध्ययन गर्ने सन्थाली विद्यार्थीहरूलाई आधारभूत तह सम्म मात्र भाषामा शिक्षा दिने सरकारी नीति अनुसार पनि आफ्नो लिपिसमेत रहेको सन्थाल भाषाको व्याकरणिक कोटिको प्रयोगले उनीहरूलाई अगाडि बढ्न ज्यादै मदत गर्ने छ ।

अध्ययन - पाँच

उपसंहार

निष्कर्ष

नेपालको पूर्वी तराई जिल्ला भापा, मोरङ र सुनसरीमा बसोबास गर्ने अल्पसङ्ख्यक लोपोन्मुख जाति सन्थाल (सतार) नेपालका आदिवासी सूचीकृत छन्। भट्ट हेर्दा कालो वर्ण, होचो मोटो कद, थोचो नाक, घुङ्ग्राएको कपाल, आफ्नै लवाज, भाषा बोलिचाली रहन सहन, संस्कृति र धार्मिक मान्यता बोकेका सरल स्वभाव इमान्दार पराक्रमी तथा कर्तव्यनिष्ठको परिचय दिन्छन्। सतार जाति मानव सृष्टि होड (सतार) बाट भएको मान्छन्। हडप्पा सभ्यताबाट होड भएको र विकास हुँदै हिहिडिपिपिडिबाट विकसित हुँदै प्रमुख बासस्थान भारतको सन्था प्रगन्ना भारखण्ड भएको पाइन्छ। विभिन्न तरिकाबाट नेपाल प्रवेश गरी बसोबासमा रहेका छन्।

उनीहरूको लामो समयदेखि मौखिक रूपमा रहँदै आएको आग्नेली भाषा परिवारभित्र पर्ने सन्थाली भाषाको पं. रघुनाथ मुर्मुले लिपिको विकास गरेपछि लेख्य परम्परा सुरु भएको पाइन्छ। ओल् चिकी लिपिमा सन्थाल भाषा लेखिन्छ। सन्थाली व्याकरण कोटिहरूलाई नेपाली भाषाका व्याकरण कोटिहरूसँग राखेर तुलनात्मक अध्ययन गर्दा कतिपय समानता र कतिपय असमानता रहेका छन्। बचन नेपाली भाषामा दुई प्रकारका हुन्छन् भने सन्थाली भाषामा तीन प्रकारका हुन्छन्। ज्वाँइलाई एकवचन भएपनि दुईवचन प्रयोग गरिन्छ भने सम्धीलाई बहुवचन प्रयोग गरिन्छ सन्थाली भाषामा नेपाली भाषा अनुसार आदर चार प्रकारका हुन्छन् भने सन्थाली भाषामा तीन प्रकारका हुन्छन्। सन्थाली भाषाका व्याकरणीक कोटिहरूमध्ये काल र पक्षमा भूतकालमा अज्ञात भूत अभ्यस्त भूतलाई समन्य भूत र अपूर्ण भूतमा नै प्रयोग गरिन्छ।

नेपाली भाषा र सन्थाली भाषाका व्याकरणीक कोटिहरू मध्ये लिङ्ग, पुरुष, काल, भाव र वाच्यहरू भने समानता रहेको पाइन्छ।

नेपाली भाषा र सन्थाली भाषाको व्याकरण कोटिहरूको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा फरक लिपि, वर्ण व्यवस्था लेख्य रूप, चिन्ह भएपनि केही समानता र केही असमानता पाइएको छ। लोपोन्मुख सन्थाली भाषाको वैज्ञानिक तवरबाट अध्ययन हुन जरुरी देखिन्छ।

उपयोग तथा सुभावहरु

नेपाल बहुजाति र बहुभाषिक मुलुक हो त्यसैले बहुभाषामध्ये कुनै भाषा पनि हराउन दिनु हुँदैन । राष्ट्रले सम्बन्धित भाषा समुदाय र भाषाका अध्येताहरुले यस विषयमा बढी जिम्मेवार हुनुपर्छ । आफ्नै वर्ण व्यवस्था र लेख्य परम्परा भएको भाषाहरुपनि उचित संरक्षण सम्बर्धनको अभावमा लोप हुने अवस्थामा पुग्न सक्छन् । कुनैपनि भाषा लोप हुनु भनेको त्यो भाषा बोल्ने जाति र समुदायको अस्तित्व नै लोप हुनु हो । वर्तमान अवस्थामा जस्तै अन्य भाषाको प्रभावमा परेर सन्थाली भाषा बोल्ने (भाषा प्रयोक्ताहरु) पनि परेकाले कालान्तरमा सन्थाली भाषा नै इतिहासमा मात्रै सिमित हुन पुग्दैन भन्न सकिन्छ । भाषालाई जीवन्तता दिन व्याकरणिक कोटिहरुको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । त्यसैले यो अध्ययनलाई निम्न कार्यको लागि उपयोग गर्न सकिन्छ ।

सन्थाल जाति सम्बन्धी खोज अनुसन्धान गर्न ।

सन्थाली भाषा सम्बन्धी खोज कार्य गर्न ।

सन्थाली भाषाका लिपि सम्बन्धी थाहा पाउन ।

सन्थाली भाषाका व्याकरणिक कोटिहरुमध्ये बचन, पुरुष, लिङ्ग, अदर, काल, पक्ष, भाव र वाच्यमा रहेका समानता र भिन्नताहरुको जानकारी लिन ।

सन्थाली भाषाको विशेषता पहिचान गर्न ।

यसरी यो शोधकार्यलाई उपयोग गर्न सकिन्छ भने यो शोधकार्य पश्चात सन्थाली भाषाको व्याकरणिक कोटिहरुको नेपाली भाषा सँग तुलना गर्दा पडिएका वा यो भाषामा रहेका समस्यालाई मध्यनजर गर्दै संरक्षण र सम्बर्धनको लागि निम्न सुभाव प्रस्तुत गर्न सकिन्छ ।

सन्थाली भाषामा प्रचलित लिपि मानकीकरण गरिनुपर्दछ ।

सन्थाली भाषाको वैज्ञानिक अध्ययन गरिनुपर्दछ ।

सन्थाली समुदायको बसोबास क्षेत्रमा प्राथमिक तहसम्म मातृभाषामा शिक्षा दिने भनिएपनि यो कार्य अपुरो भएकोले यसलाई द्रुत गतिमा अगाडि बढाउनुपर्छ ।

सन्थाली भाषामा शिक्षण गर्ने पाठ्यपुस्तक तथा आवश्यक पर्ने शैक्षिक सामग्री निर्माण गरिनुपर्दछ ।

सन्थाल समुदाय शैक्षिक रुपमा पछि परेको हुँदा विभिन्न खालको जनचेतनामुलक कार्यक्रम गरिनुपर्दछ ।

सन्थाल जातिको उत्थान गर्ने उद्देश्यले स्थापना गरिएका विभिन्न संघ संस्थाहरुको प्रभावकारी र महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरी जाति, भाषा, र संस्कृतिको समग्र उत्थानमा जोड दिनुपर्छ ।

लोप हुन लागेको सन्थाली भाषाका बारेमा गहिरो अध्ययन अनुसन्धान गरिनु आवश्यक देखिन्छ ।

सन्थाली भाषाका व्याकरणिक कोटिहरु मध्ये काल र पक्षमा गहिरिएर अध्ययन अनुसन्धान गरिन आवश्यक देखिन्छ ।

सन्थाली व्याकरणिक कोटि वचन, पुरुष, लिङ्ग, आदर सम्बन्धि भावी अनुसन्धान आवश्यक देखिन्छ ।

सन्थाल जाति नेपालको पूर्वी तराईका भाषा, मोरङ र सुनसरी जिल्लाका विभिन्न भू-भागमा छरिएर बसोबास गर्दै आएका छन् । यो जाति र भाषा सम्बन्धी विभिन्न खालको खोज र अनुसन्धान भइरहेका छन् तैपनि पर्याप्त छैन । त्यसैले सन्थाल जाति, भाषा, धर्म र संस्कृतिको जगेर्ना संरक्षण र सम्बर्धन गर्न जरुरी देखिन्छ ।

सन्दर्भ सुचि

अधिकारी, रामकुमार (२०५७) *कछ्याडिया र नेपाली भाषाका व्याकरणिक कोटिको तुलनात्मक अध्ययन* (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र) त्रि.वि. कीर्तिपुर ।

उप्रेती, मन्जु (२०५५) *राजवंशी भाषाका व्याकरण कोटिको तुलनात्मक अध्ययन* (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र) त्रि.वि. कीर्तिपुर ।

कपाली, भवानी (२०६१) *नेपाल भाषा एक अध्ययन* (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र) त्रि.वि. कीर्तिपुर ।

दाहाल, कृष्णप्रसाद (२०६२) *भाषा जिल्लाका सतार जाति एक अध्ययन* (अप्रकाशित शोधपत्र) विराटनगर ।

नेम्बाङ, सुर्यज्योति (२०७०) *लिम्बू भाषाको व्याकरण व्यवस्थाको अध्ययन* (स्नातकोत्तर अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोध पत्र) कन्काई बहुमुखी क्याम्पस सुरुङ्गा भाषा ।

पन्त, शास्त्रदत्त (२०४१) *भाषाका आदिवासी*, काठमाण्डौ : साभा प्रकाशन ।

पुरी, हिमलाल (२०५५) *मनाङ्गी भाषा : एक अध्ययन* (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र) त्रि.वि. कीर्तिपुर ।

पोखेल, बालकृष्ण (नवौ सं. २०५०) *राष्ट्रभाषा*, काठमाण्डौ : साभा प्रकाशन ।

पौड्याय, कृष्णविलास (प्रथम सं २०६३) *सामान्य भाषा विज्ञान*, काठमाण्डौ : नविन प्रकाशन ।

मुर्मु, रघुनाथ (इ.सं. १९८५) *सन्थाली वर्णमाला*, मयुरगञ्ज भारत : श्याम सुन्दर हास्दा ।

रिमाल, डिल्लीराम (२०५४) *धिमाल भाषा : एक अध्ययन*, (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र) त्रि.वि. कीर्तिपुर ।

बास्के, मनातन (इ.सं. १९९३) *हरकोरण मारे हर प्राणिको रेक कथा*, कोलकाता भारत : आदिवासी उन्नयन समवाय निगम,

विस्ट, डोर बहादुर (तेस्रो सं. २०३४) *सवैजातको फुलवारी*, काठमाण्डौ : साभा प्रकाशन ।

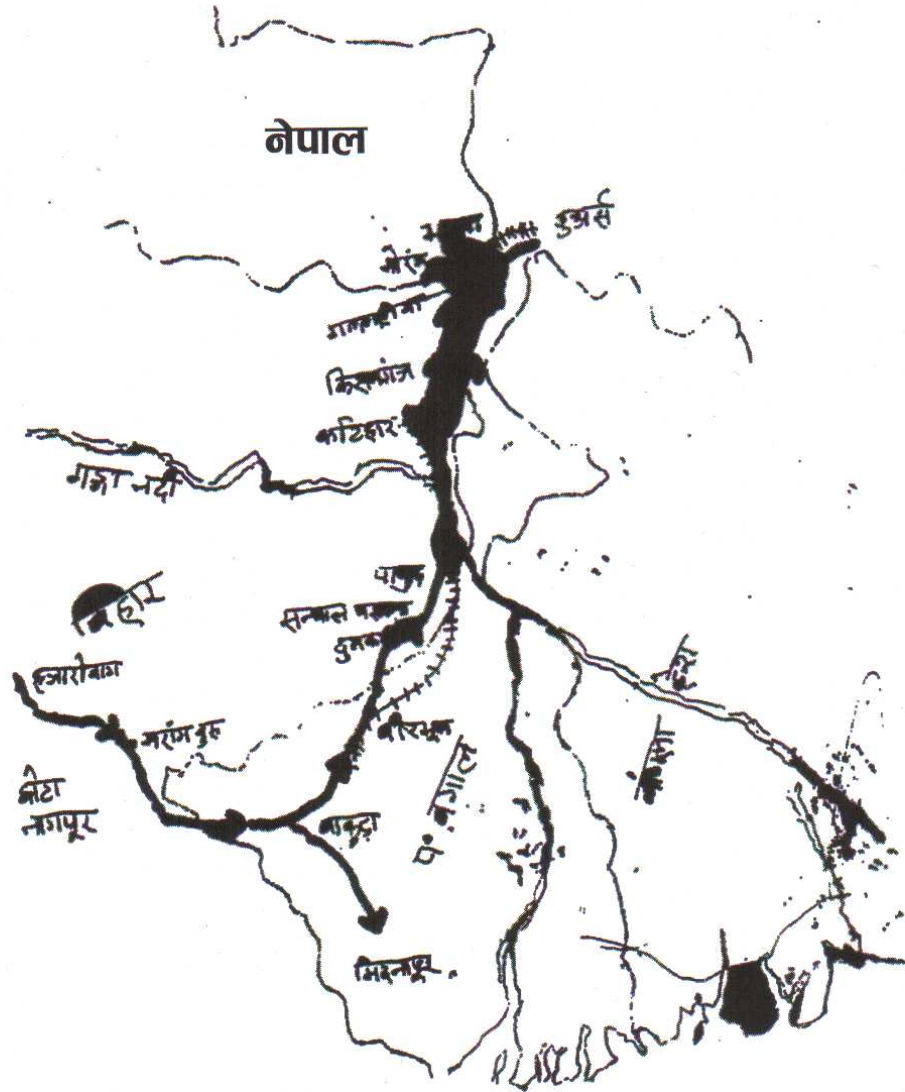
वेश्रा, बाधा, (इ.सं. २०००) *मानव उत्पत्ती*, उदिशा भारत : श्यामसुन्दर हास्दा ।

शर्मा, टिकाराम, (२०५४) *नेपालका सतारहरु*, काठमाण्डौं : श्रीमती महेन्द्र लक्ष्मी शर्मा ।

सुवेदी, प्रेमहरि, (२०६१) *बोटे भाषा : एक अध्ययन*, अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र त्रि.वि.
कीर्तिपुर ।

अनुसूची-१

सतारहरूको नेपाल प्रवेश

अनुसूची-२

अन्तर्वार्तामा सोधिएका नमूना प्रश्नहरू

- तपाईंहरूको भाषा कुन भाषा परिवार भित्र पर्दछ ?
- तपाईंहरूको लिपि कुन लिपि हो ?
- तपाईंहरूको भाषाको व्याकरण व्यवस्था पन छ ?
- तपाईंहरूको व्याकरण कोटिमा बचनको प्रयोग कस्तो छ ?
- व्याकरणमा पुरुषको व्यवस्था कस्तो छ ?
- के नेपालीमा जस्तै लिङ्ग छुट्याइन्छ ?
- तपाईंहरू साना, समान र ठूलालाई कस्तो आदर भाव प्रकट गर्नुहुन्छ ?
- काल कति किसिमका छन् र के के हुन् ?
- भूतकालका पक्षमा के कस्ता भेद रहेका छन् ?
- वर्तमान र भविष्यत्का पक्षमा पनि छन् कि ?
- भाव वा अर्थका आधारमा वाक्य कति प्रकारका छन् ? सन्थाली भाषाको व्याकरण अनुसार।
- सन्थाली भाषा अनुसार वाच्य परिवर्तन गर्दा कसरी गरिन्छ ?

अनुसूची-३
अर्न्तवार्ता लिङ्गएका व्यक्तिहरुको नामावली

क्र.सं.	नाम	ठेगाना	पेशा
१.	ओविलाल हेमराम	हल्दिवारी-२	पुर्वशिक्षक
२.	सोनेली हास्दा	हल्दिवारी-१	शिक्षिका
३.	फुल कुमारी हेमरम	हल्दिवारी-३	शिक्षिका
४.	लुकलाल हेमरम	हल्दिवारी-१	शिक्षक (निजी)
५.	बडाराम हेमरम	जलथल-६	शिक्षक
६.	विक्रम मर्डी	जलथल-३	विद्यार्थी
७.	लगोन टुडु	पथरिया-३	मजदुरी
८.	सुन्दर वेश्रा	टागनडुवा	शिक्षक
९.	डिवीलाल मर्डी	पृथ्वीनगर	शिक्षक
१०.	लिखिराम किस्कु	जलथल-२	मजदुर
११.	लाल मोहन किस्कु	जलथल-३	कृषक
१२.	शान्ती मर्डी	हल्दिवारी-२	विद्यार्थी
१३.	लुखी हेमरम	जलथल-३	विद्यार्थी
१४.	ममता टुडु	जलथल-४	विद्यार्थी

व्यक्तिगत विवरण

नामः	कृष्ण प्रसाद दाहाल
ठेगानाः	भद्रपुर-१३, भापा
जन्ममितिः	२०२७/०३/१९
बाबुको नामः	गौरीशंकर दाहाल
आमाको नामः	स्व. सोमादेवी दाहाल
शैक्षिक योग्यताः	एम् ए (इतिहास), एम्.एड (नेपाली)
पेशाः	प्रधानाध्यापक, श्री लक्ष्मी मा.वि. जलथल, भापा
रुचीः	खोज अनुसन्धान, समाज सेवा
सम्पर्क नं.:	९८६२६५६११८, ९८१६९५५७४४

शैक्षिक योग्यता

एस्.एल्.सी	श्री पथरिया मा.वि. पथरिया, भापा
आइ.ए.	मेची बहुमुखी क्याम्पस भद्रपुर, भापा
वि.ए.	मेची बहुमुखी क्याम्पस भद्रपुर, भापा
एम्.ए.	स्नातकोत्तर क्याम्पस विराटनगर, मोरङ्ग
वि.एड्.	कन्काई बहुमुखी क्याम्पस, सुरुङ्गा, भापा
एम्.एड्.	कन्काई बहुमुखी क्याम्पस सुरुङ्गा, भापा

अनुभव

प्रा.वि., नि.मा.वि. तहमा २२ वर्ष शिक्षण

तालिम

१० महिने प्रा.वि. तहको तालिम

१२ दिने रोष्टर तालिम, ३० दिने प्र.अ. तालिम